HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Adelheid Roosen

Eet, vrouw, eet!

NUMMER 5 MEI 1997 PRIJS: F 4,95

ASN Bank
SPAART MEER

Alstublieft:
Kies nu voor sparen bij de ASN Bank en u ontvangt *f* 15,- welkomst-premie!

Bij de ASN Bank ontvangt u niet alleen een prima rente, maar spaart u tevens mens en dier, natuur en milieu. De Algemene Spaarbank voor Nederland investeert bijvoorbeeld in gezondheidszorg en welzijn, in duurzame energie, in natuurgebieden en in projecten die gericht zijn op eerlijke handel met de Derde Wereld. En de ASN Bank steunt tal van organisaties die zich met ons inzetten voor een duurzame samenleving.

Rekening houden met mensen

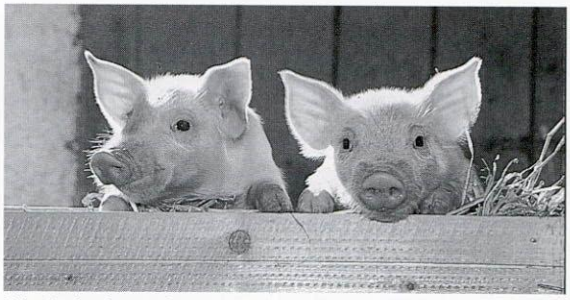

Rekening houden met dieren

Rekening houden met het milieu

☑ **Ja,** stuur mij meer informatie over duurzaam sparen en beleggen bij de **ASN Bank*.** Als ik vóór 1 augustus 1997 een rekening open, ontvang ik daarop *f* 15,- welkomstpremie.

☐ **ASN-Sparen** kosteloos opnemen, hoge rente
☐ **ASN-Beleggingsfondsen** dividend en belastingvoordeel
☐ **ASN-Hypotheken** een verantwoorde keuze

** Aankruisen wat u VRIJBLIJVEND wilt ontvangen.*

Naam M/V

Adres

Postcode/Plaats

Telefoon 707-01

In een ongefrankeerde envelop snel opsturen naar: **ASN Bank,** Antwoordnummer 1188, 2501 WB Den Haag. Faxen kan ook: 070-3617948. Of bel voor meer informatie (van maandag t/m vrijdag tussen 8.30 en 17.00 uur):

BEL GRATIS 0800-0380

De ASN Bank geeft haar 130.000 cliënten een prima rente die ten minste gelijk is aan die van de grote banken:

Spaartegoed	**ASN Bank**	ABN/AMRO	Postbank
Tot *f* 10.000,-	**3,25%**	2,75%	2,75%
Van *f* 10.000,- tot *f* 25.000,-	**3,25%**	3,25%	2,75%
Vanaf *f* 25.000,-	**3,90%**	3,80%	3,90%
Rente per 4-4-1997.	***ASN-Sparen***	*Riant-Spaarrek.*	*Kapitaalrek.*

Kies uw ideale spaar- of beleggingsvorm bij de ASN Bank. Als u vóór 1 augustus 1997 een rekening opent, ontvangt u daarop *f* 15,- welkomstpremie. Stuur daarom snel de bon op, of bel van maandag t/m vrijdag tussen 8.30 en 17.00 uur gratis onze informatie- en advieslijn: **0800-0380**. En doe meer met uw geld, want de **ASN Bank spaart meer!**

in dit nummer

'Ik denk in vrouwen'

Ze roept tegenstrijdige gevoelens op. De een vindt haar leuk gek, spontaan, inspirerend en vol lef, de ander vindt haar te uitgesproken en provocerend. Of verwijt haar dat ze vrouwen weer achter het aanrecht wil hebben. "Ik voelde me in Afrika gevoed op een manier die ik hier maar zelden ken - ik ben er ook zes kilo aangekomen en die zijn er niet meer afgegaan."
Adelheid Roosen over de kracht van vrouwen, feminisme en de gêne voor gevoel.

PAGINA 14

chaarste in de thuiszorg

De thuiszorg staat onder druk. Al jaren moet er steeds meer oor hetzelfde geld en de nieuwe particuliere bureaus halen de renten uit de pap. Gebruikers n hulpverleners merken dat lagelijks. Een dagje op stap met e wijkverpleegkundige.

PAGINA 6

Jongerenbladen braver dan ze lijken

Wat staat er in de tienerbladen? Een rondgang langs *Fancy*, *Webber*, *Hitkrant* en *Break Out!* leert dat taboes niet meer bestaan - al is 'Het' nog steeds een hot item. En toch: de bladen houden jongeren niet dom, maar informeren ze en voeden ze zelfs op.

PAGINA 10

Filosofie op de basisschool

Blijven mensen steeds dezelfde persoon? Hoe weten we dat de dingen om ons heen echt zijn? Volgens de beijveraars van kinderfilosofie kunnen zelfs heel jonge kinderen al goed over deze klassiek filosofische vraagstukken van gedachten wisselen. "De filosofieles is de plaats op school waar kinderen vragen mogen stellen."

PAGINA 24

EN VERDER

Relatieles voor de Britten	20
Nieuws	28
Bordewijk en de drang naar hogerop	29
Idealen aan het werk	30
Levensverhalen van oude mensen	33
Radio en televisie	34
HV-nieuws	36
Colofon/Cryptogram	38

Uw brief is van harte welkom. Maar schrijft u zo kort en bondig mogelijk (maximaal 200 woorden). De redactie behoudt zich het recht voor uw brief in te korten of niet te plaatsen.

Moeder Teresa

In de Humanist van maart worden we vergast op ellenlange tirades van de Amerikaanse journalist Christopher Hitchens tegen moeder Teresa. Ik deel zijn woede over de anti-abortusterroristen in Amerika en ik kan me voorstellen dat hij zijn buik vol heeft van de uitgestreken tronies van de televisie-dominees en hun gefemel over die heilige non, moeder Teresa. Maar als hij dan een boekje over haar schrijft moet het wel kritisch bekeken worden.
Bij een bezoek aan een moeder Teresahuis wordt hij getroffen door de toewijding waarmee de kinderen verzorgd worden, maar reageert als door een adder gebeten op de opmerking: "Zo vechten wij nu tegen abortus en anti-conceptie". Hij ziet niet dat moeder Teresa in feite vecht tegen het Hindoe-geloof met zijn funeste leer dat de arme alles dient te aanvaarden om na zijn dood in een hogere kaste te kunnen terugkeren. Over een bizar geloof gesproken. Hij blaast de misdaad van het anti-conceptie verbod van de paus op tot de misdaad van de eeuw om het moeder Teresa in de schoenen te kunnen schuiven. En zo kunnen we nog wel even doorgaan.
Hoe kan de schrijfster dit naar eigen zeggen "te anekdotische en journalistieke werk" kritiekloos aanvaarden? Zij is ook in India geweest. Wat deed zij daar eigenlijk? Wat heeft ze gezien van "de stuitende praktijken van moeder Teresa"? Helemaal niets. Ik schaam me dood voor dit soort journalistiek.

F.W. Stam
Zevenaar

Liefdadigheid

Inderdaad een probleem: hoe gaan we om met liefdadigheid en rechtvaardigheid. Voor ons, levend in Nederland (rijk land) is er de mogelijkheid om een goede politieke keuze te maken. Het zijn meestal de politieke maatregelen, die mensen afhankelijk maken van liefdadigheid en daardoor onrechtvaardig zijn. Op dit moment speelt 'de terugtredende overheid in de sociale zekerheid'. de kansen hier liggen voor het grijpen: stem op een partij die nog solidariteit durft op te brengen voor de medemens, die het niet meezit.

J. de Koe
Bergen

Humanisme als optimisme?

Als de veronderstelling, dat met de entree van de moderniteit in Jorwerd "het weer en de dood meer op eigen kracht konden worden weerstaan" al geen teken van vooruitgang is, een oproep tot een ethisch reveil is voor Marian Verkerk sowieso *not done*. De humanistische beweging heeft daar volgens haar geen behoefte aan. Humanisering van de samenleving vergt een "zoektocht naar nieuwe materialisaties van de moraal". Is er met de vigerende moraal dan misschien toch iets mis...? Hoewel, geen nood! Zoals in het kleine Jorwerd sprake is van "nieuwe uitingen van morele bindingen", zo zouden in de grote samenleving met internet en andere informatietechnologieën ook nieuwe morele bindingen mogelijk zijn. In een andere vorm weliswaar, maar reden voor cultuurpessimisme is er niet.
Voor sceptici en criticasters is in de humanistische beweging kennelijk geen plaats. Zij moeten met hun "nostalgische verlangens" hun heil maar elders zien te vinden. Alsof humanisme niet ook staat voor realisme, het kijken naar de (moderne) mens en de (moderne) wereld met zijn goede, maar ook met zijn slechte kanten. Misschien is het juist wel de *open mind* voor die slechte kanten (het ieder voor zich en de onverschilligheid voor de nood van de ander als 'individualisering', het recht van de sterkste als 'vrijheid', de overschatting van de menselijke vermogens als 'autonomie', enz.) die een ethische gevoeligheid voor 'het goede' constitueert. Net doen alsof we met z'n allen bezig zijn met het vestigen van het aardse paradijs, of op z'n minst (moeten) vinden dat het allemaal wel meevalt met onze 'tijdgeest'... Kijk, daar word ik nou droevig van. Want dat kan betekenen, dat je je immuun hebt gemaakt voor 'het menselijke' en dat je je (sociale) onbewogenheid houdt voor optimisme, ook als humanistische beweging.

Jan Rietveld
Bergen

Emancipatie

Mag het ook een onsje meer zijn? Marian Verkerk schrijft in haar column "Emancipatie?" over 'nieuwetijds vaderschap'. Ik, een man van 55 jaar, ben het met haar eens dat er aan het moderne vaderschap en moederschap nog wel wat is toe te voegen. Maar het 'onsje meer' bestaat al. Daarvan wil ik Marian Verkerk en anderen op de hoogte brengen.
Mijn vrouw en ik hebben 20 jaar geleden afspraken gemaakt over het huishouden en de opvoeding van de kinderen. Ik zou de huishouding doen en de verzorgende ouder zijn. Thuis was mijn domein. Daarnaast deed ik, zoals veel vrouwen, werk buitenshuis. Sommige bezigheden in huis bleven, ondanks deze rolwisseling, hetzelfde. Mijn vrouw deed de boodschappen en ik de klusjes. In het begin deed ik 'haar' huishouden en was haar invloed in de opvoeding groot. Met vallen en opstaan heeft zich dit in de praktijk ontwikkeld tot 'mijn' huishouden, waarin ik dagelijks met de kinderen bezig was. Daarbij was mijn vrouw een uitstekende partner die insprong wanneer dat nodig of wenselijk was. Bijna 20 jaar heb ik onze kinderen kunnen knuffelen, troosten, ze op hun duvel gegeven. Ze houden van me, dat is wat ik heb teruggekregen. Vader thuis in de 'hoofdrol', is voor ons en onze omgeving gaandeweg heel gewoon geworden. 'Nieuwetijds vaderschap' bestaat al lang. Dat 'onsje meer' waar Marian Verkerk om vraagt staat in de ijskast en wacht daar totdat zijn inhoud wordt aangesproken. Na de Emancipatieraad zou ik willen pleiten voor de EmancipatieDAAD. Trek het vriesvak open en kijk eens wat je tegenkomt. Kies wel het juiste recept bij de bereiding van het 'nieuwetijds vaderschap'.

Peter Otten
Beers

Perspectief

Marian Verkerk

Savater wint Van Praagprijs

De Dr. J.P. van Praagprijs, een tweejaarlijkse prijs van het Humanistisch Verbond, zal op zaterdag 14 juni worden uitgereikt aan de Spaanse filosoof Fernando Savater. De prijs wordt toegekend aan personen of instellingen die in hun werk of leven op bijzondere wijze de humanistische levensovertuiging tot uitdrukking brengen of zich verdienstelijk maken voor de humanisering van de samenleving.

Fernando Savater is hoogleraar ethiek in Madrid. Hij publiceert zowel wetenschappelijke boeken als essays, romans en toneel. Daarnaast schrijft hij columns in het dagblad *El Pais* en is hij mede-hoofdredacteur van een filosofisch tijdschrift. Zijn boek *Etica para Amador* werd binnen enkele maanden in vijftien talen vertaald. In Nederland is het boek uitgegeven onder de titel *Het goede leven, ethiek voor mensen van morgen.*

Savater krijgt de prijs omdat hij erin is geslaagd de praktische ethiek bij een breed publiek onder de aandacht te brengen. Hij baseert zich daarbij op humanistische uitgangspunten als vrijheid, verantwoordelijkheid en menselijke waardigheid, maar wijst ook nadrukkelijk op het belang van levensvreugde. Daarnaast heeft Savater als origineel en onafhankelijk denker altijd de moed gehad om stelling te nemen in maatschappelijke kwesties, ook als hij daarvoor persoonlijke offers moest brengen. Zo werd hij in de nadagen van het Franco-bewind om politieke redenen gedwongen ontslag te nemen als universitair assistent en is hij vanwege zijn consequente verzet tegen het terrorisme op de dodenlijst van de ETA geplaatst.

Uitreiking van de Van Praagprijs 1997 vindt plaats op zaterdagmiddag 14 juni van 14.00 tot 16.00 uur in de kleine zaal van het Concertgebouw in Amsterdam. Na afloop is er een receptie. De uitreiking is gratis toegankelijk, maar belangstellenden dienen zich vooraf aan te melden bij het Humanistisch Verbond, Loes Thewissen 020-5219020 (ma-vr) of Gerben Potman 020-5219022 (di-vr). Toegangskaarten worden toegewezen in volgorde van aanmelding.

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

Levensbeschouwingen lijken in een crisis te verkeren. Zo kreeg ik laatst een uitnodiging om plaats te nemen in een forum dat zich zou moeten buigen over de vraag 'Geloven na zondag ... heeft een christelijke grondslag nog wel toekomst?'

"Levensbeschouwelijke activiteiten doen er steeds minder toe bij vraagstukken van maatschappij en samenleving. Voor maatschappelijke organisaties gaat het er vooral om wat ze doen en niet wat zij er verder bij denken", zei degene die mij uitnodigde. "Dat zult u toch ook merken binnen het Humanistisch Verbond?"

Ik begreep wel wat hij bedoelde, maar daarom was ik het er nog niet mee eens. De vraag naar het belang van een levensbeschouwelijke identiteit lijkt misschien een logisch gevolg van de individualisering. Deze individualisering - ingezet tijdens de Verlichting - legt immers de nadruk op autonomie, vrijheid en zelfredzaamheid en staat tegenover bevoogding en betutteling. Daaruit volgt op sociaal-economisch vlak het markt-georiënteerde denken. Op maatschappelijk en cultureel vlak betekent individualisering dat iedere persoon bij zichzelf te rade moet gaan over kwesties rond zingeving en moraal. Nu de normatieve kracht van overkoepelende en collectieve vormen van moraal en zingeving afbrokkelt, lijkt de vraag naar het bestaansrecht van een collectieve identiteit zoals het humanisme logisch en relevant.

Toch vraag ik mij af of hier niet sprake is van een valse tegenstelling. Is het wel waar dat een ideaal van autonomie iedere gemeenschappelijkheid uitsluit? Nee, zeg ik dan. Mensen ontwikkelen hun identiteit niet in het luchtledige, maar altijd in relatie tot hun omgeving en de waarden die er daar toe doen. Alleen in een wereld waarin de geschiedenis, of de eisen van de natuur, of de behoeften van mijn medemensen er wezenlijk toe doen, kan ik mijn eigen individualiteit omschrijven. Individualiteit is niet alleen van belang voor persoonlijke levensvragen, maar speelt ook onmiskenbaar een rol in het verhelderen van maatschappelijke keuzes. Immers, zonder die levensbeschouwelijke explicitering dreigen we maatschappelijke vraagstukken terug te brengen tot praktische problemen die slechts om technische oplossingen vragen.

Levensbeschouwingen verkeren niet in malaise, zij zijn zelfs broodnodig. Dat het Humanistisch Verbond dit belang ziet, laat de ontwikkeling van een nieuw Humanistisch Perspectief zien. Op 31 mei hoop ik met u samen dat perspectief verder vorm te geven.

Columniste Marian Verkerk is voorzitter van het Humanistisch Verbond

Kwartje voor je Gedachten

Een kijkje in het hoofd van de kunstenaar. Dat is de opzet van een tentoonstelling die van 1 t/m 25 mei te zien is op de KNSM-laan 307-309 in Amsterdam.

Een kunstenaar volgt zijn gevoel en laat zich inspireren door de wereld om zich heen. Ieder blijkt zo zijn eigen inspiratiebronnen te hebben. Een Kwartje voor je Gedachten speelt in op het verlangen om door te dringen in iemands denk- en belevingswereld, in dit geval van 14 kunstenaars, waaronder Jan Sierhuis, Yaquelín Abdala, Piet Klaasse en Teun Hocks. De tentoonstelling is dagelijks te zien vanaf 12.00 uur. De entree bedraagt *f*0,25 (één kwartje)!

Meer informatie: tel. 020-6735788.

'Ziek zijn kost toch al

De thuiszorg staat onder druk. Er gaat bijna geen dag voorbij zonder bezorgde berichten in de kranten en het onderwerp houdt de politiek al vele maanden bezig. Want terwijl steeds meer mensen een beroep moeten doen op thuiszorg, bijvoorbeeld omdat ze na een ziekenhuisopname snel weer naar huis worden gestuurd, blijven de budgetten van de thuiszorgorganisaties achter. Zij doen al jaren steeds meer met hetzelfde geld en moeten bovendien concurreren met particuliere bureaus die de krenten uit de pap halen. Het prachtige systeem dat het voor iedereen mogelijk moet maken thuis verpleegd te worden, kraakt in zijn voegen. Gebruikers en hulpverleners merken dat dagelijks. Een dagje op stap met wijkverpleegkundige Ad Middeldorp.

De verdeling van schaarste in de thuiszorg

o'n vracht geld'

DOOR CHRISTA CARBO

FOTO'S: PAUL ROMIJN

"Bij ons kon altijd alles", zegt Ad Middeldorp, al veertien jaar wijkverpleegkundige in Wijk bij Duurstede. "Dat is nu niet meer zo. Daar mogen de mensen best boos over worden, maar niet op de hulpverlener, want die kan er ook niets aan doen."
In Wijk bij Duurstede heeft de thuiszorgorganisatie T & D, waar Ad werkt, begin dit jaar een wachtlijst moeten invoeren. Mensen die thuis verzorging nodig hebben omdat ze te oud of te ziek zijn om alles zelf te doen, krijgen niet meer meteen hulp. Zij moeten zich soms de eerste tijd maar zelf zien te redden. Dat is niet alleen zo in Wijk bij Duurstede, het geldt voor de thuiszorg in grote delen van Nederland en het komt omdat de thuiszorgorganisaties krap zitten. Ze moeten namelijk steeds meer mensen helpen. Zieken en ouderen worden niet meer als vanzelf opgenomen in verzorgings- of verpleeghuizen. Thuis blijven is beter, vindt de politiek. Veel hulpvragers vinden dat zelf trouwens ook, alleen is daarvoor wel professionele hulp nodig, want je kunt niet alles aan de buren en de kinderen vragen. En voor die professionele hulp komt niet evenredig extra geld beschikbaar - integendeel. Er ontstaan naast de traditionele organisaties voor gezinszorg en wijkverpleging zoals T & D steeds meer nieuwe, particuliere thuiszorgbedrijven die uit de ruif meeëten. Zij zijn meestal alleen in de markt voor de commercieel interessante klussen zoals verpleegkundige hulp in blokken uren aan één stuk. Even tien minuten bij iemand komen om een injectie te geven of te helpen met het aan- of uittrekken van elastieken kousen, dat doen de particuliere bureaus niet. Zij halen de krenten uit de pap en laten de reguliere thuiszorgorganisaties meer en meer zitten met de relatief dure 'snipperzorg'.

Harder en zakelijker

Voor de reguliere thuiszorg wordt de spoeling dus dunner. Daardoor merken mensen die vaak hun hele leven al 'lid' zijn van de thuiszorg - de vroegere kruisorganisaties - dat ze niet meer zo makkelijk krijgen wat ze verwachten. En als ze wel geholpen worden, moeten ze betalen. Naast de ouderwetse contributie, in modern jargon 'toegangsbijdrage', van 55 gulden per jaar, kost wijkverpleging of gezinszorg tegenwoordig een tientje per uur. Er is een maximum gesteld aan wat mensen per week aan die eigen bijdrage kwijt mogen zijn, afhankelijk van wat ze verdienen, maar betalen moet iedereen.
Voor de wijkverpleging is de invoering van de eigen bijdrage nog even uitgesteld, maar in juni gaat het er toch echt van komen. Wijkverpleegkundigen en hun klanten maken zich zorgen. Ad Middeldorp: "Het werk wordt harder en zakelijker. Dat mensen moeten betalen, zal ook een rol gaan spelen tussen cliënt en hulpverlener. Zo van: zet de klok maar stil als je koffie gaat drinken. Terwijl even praten, al dan niet bij de koffie, in de thuiszorg toch ook een belangrijke functie heeft." Middeldorp is bang dat de thuiszorg voor mensen zonder geld op den duur een luxe zal worden.

Thuis bij de mensen die Ad Middeldorp op een gewone maandagochtend bezoekt, is daarvan concreet nog niet zoveel te merken. Ad doet kalm zijn werk en hij reageert op situaties zoals ze zich voordoen. Een urinemonster nemen en de huisarts bellen om uit te leggen waarom hij denkt dat dit onderzocht moet worden? Het staat niet in de planning, maar het moet toch gebeuren, want mevrouw voelt zich niet lekker en de urine in het catheterzakje ziet er niet goed uit. Dus blijft Ad wat langer om één en ander te regelen. Dat is zijn werk en hoewel op de thuisbasis in het wijkgebouw krap geroosterd wordt, zullen de cliënten van zijn tijdnood niets merken.
Toch is er ook bij hen wel degelijk sprake van onrust. Dat het de thuiszorg in financieel opzicht niet naar den vleze gaat, is hen niet ontgaan. Ed Vergeer, één van Ads vaste cliënten, is als gevolg van een dwarslaesie gedeeltelijk verlamd. Hij maakt al tientallen jaren gebruik van thuiszorg. "Ik vind de

'Zet de klok maar stil als je koffie gaat drinken'

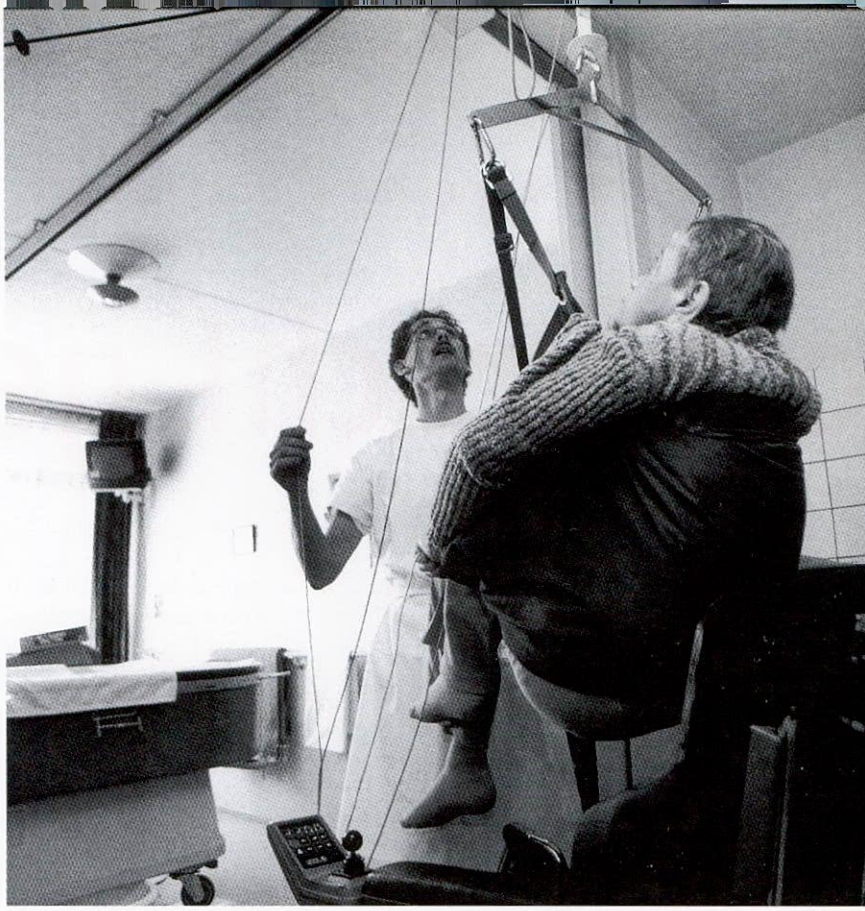

thuiszorg fantastisch. Zonder thuiszorg had ik nooit in mijn eigen huis kunnen blijven wonen. Maar ik ben bang dat het minder wordt. Vroeger was het altijd: 'Gaat het nog, Ed? Heb je misschien meer hulp nodig?' Maar laatst zeiden ze ineens: 'Kunnen we er niet iets vanaf doen?' Ik zei: 'Hoe kom je dáár nou bij?'"

Maximale hulp

De heer Menders, gepensioneerd conciërge, heeft samen met zijn vrouw die aan MS lijdt dagelijks wijkverpleging nodig. Zij krijgen de maximale hulp, tweeëneenhalf uur per dag. Ze hebben een brief gekregen over de eigen bijdrage en Menders maakt zich zorgen: "Voor ons schatten ze het op 55 gulden per week, 220 gulden in de maand! Wij redden dat niet. Als ze dit door willen duwen, krijgen ze veel klachten, want wij zijn heus niet de enigen die hiermee zitten. Ziek zijn kost toch al een vracht geld."

Bij de familie Menders komen meer hulpverleners over de vloer. Naast de wijkverpleging, die Ad voor zijn rekening neemt, krijgen zij een paar keer in de week gezinszorg. Dat is voornamelijk huishoudelijke hulp. Het komt vaak voor dat mensen zowel wijkverpleging als gezinszorg nodig hebben. Daarom zijn de laatste jaren veel organisaties voor gezinshulp en wijkverpleging gefuseerd. Wijkverpleging en gezinszorg samen heten thuiszorg, maar de woorden worden vaak door elkaar gebruikt. Ook de financiering van de hulp is niet altijd even doorzichtig. Zo komt er bij de familie Menders een particuliere gezinshulp. Deze hulp wordt via een oude (en verdwijnende) regeling betaald door de bedrijfsvereniging.

Ad komt bij het echtpaar Menders binnen terwijl de wasmachine staat te snorren. De gezinshulp is er al. Zij werkt in een andere kamer een enorme stapel strijkwerk weg. Meneer zit in de keuken, een mandje verbandmiddelen op schoot en zalfjes en schaar bij de hand, want zijn open benen - gevolg van slechte bloedvaten - moeten verbonden worden. Ad steekt zich in zijn witte werkkleding en gaat aan de slag. Geroutineerd geeft zijn cliënt hem steeds datgene aan wat hij nodig heeft. "Bij ons zul je nooit misgrijpen", zegt Menders. Wie thuiszorg krijgt, moet zelf zorgen dat verbandmiddelen en medicijnen in huis zijn en dat is niet zo eenvoudig als het klinkt. In het geval van de familie Menders vergt het bijhouden van de voorraden een complete administratie. Op de koelkast staan in slagorde zes verschillende potjes pillen voor mevrouw. Gespreid over de dag moet ze al die medicijnen dagelijks slikken. Haar man somt de tijden op dat dat moet gebeuren. "En als iets bijna op is, plak ik de stikker van het potje op dit briefje hier", zegt hij, tevreden over zijn waterdichte systeem.

"De cliënt in de thuiszorg doet in principe veel zelf", zegt Ad later. "Hij blijft de baas, de verpleging vult aan wat de cliënt niet zelf kan doen. Het is de bedoeling dat daar bij het eerste gesprek, de *intake*, afspraken over worden gemaakt. Zij willen graag dat ik op tijd kom, ik wil graag dat alles klaar ligt. Dat spreek je dan af. Bij de familie Menders is het altijd voor elkaar, meneer kan goed organiseren en hij vindt dat ook leuk. Cliënten moeten vaak heel wat in hun mars hebben om in hun eigen huis te kunnen blijven wonen. Daar heb ik bewondering voor."

"Ach, je moet wát te doen hebben", vindt Menders zelf. Hij pakt de telefoon om een nieuw kussentje voor in de rolstoel van zijn vrouw te bestellen. Een boodschap die, zo blijkt, uitvoerige telefonades vergt. In de slaapkamer zingt kanarie Charlie met hoge trillers en uithalen. De vogel is een nieuwe aanwinst, een troostcadeautje voor mevrouw van haar kinderen, nadat ze onlangs thuiskwam van een lange ziekenhuisopname.

Mevrouw ligt nog op bed. Geen gewoon bed, maar een hoog, ovaalvormig ding met dikke rubberen stootranden en met een vulling van zand tegen het doorliggen. Het staat als een blauw bootje in de slaapkamer. Ad geeft mevrouw Menders hierop een uitgebreide wasbeurt en daarna behandelt hij met zorg haar doorligplekken - diepe wonden, opgelopen tijdens een ziekenhuisopname anderhalf jaar geleden en nooit helemaal genezen. Mevrouw zegt niet veel. Ze ondergaat de handelingen, inclusief het moeizame keren van haar lichaam, geduldig. Ze wordt er niet moe van, zegt ze: "Ik ben erin getraind en Ad is heel precies. Hij zorgt erg goed voor mij."

Nu wil mevrouw Menders wel even opstaan en Ad helpt haar met hulp Wil met een electrische tillift in haar stoel. Voor zover ze dat kan, bedient mevrouw Menders zelf de touwtjes waarmee ze de lift verschillende kanten op kan laten gaan. Als ze eenmaal zit, voelt ze zich toch niet zo lekker. Ze rijdt even door de flat, kamt haar haren voor het spiegeltje in de keuken, zegt haar man gedag en rijdt weer terug naar de slaapkamer. Opnieuw komt de tillift tevoorschijn, nu om mevrouw weer in bed te hijsen. "Het was toch fijn om er even uit te zijn", vindt ze, maar ze is blij dat ze weer ligt.

Niet eerlijk

De grens van tweeëneenhalf uur verpleging is royaal overschreden wanneer Ad de deur van het huis even later achter zich dichttrekt en op de fiets stapt om naar zijn volgende klant te gaan. "Als dit vaak zou gebeuren, kreeg ik problemen. Die grens is er niet

voor niets, het is het beleid van de thuiszorgorganisatie dat we geen verpleeghuis-aan-huis mogen worden. Daar is ook een goede reden voor: als we bepaalde mensen teveel hulp geven, krijgen anderen niets en dat is niet eerlijk. We zijn helaas bezig met het verdelen van schaarste. Maar ik moet zeggen: als ik zulke keuzes op mijn bordje krijg, vind ik dat lastig."
Als mevrouw Menders zou willen, zou ze naar een verpleeghuis kunnen. Maar dat wil ze niet. Sterker nog, het idee is haar en haar man een gruwel. Hun dochter Anita, zelf moeder van twee tieners, zal er dan ook alles aan doen om opname te voorkomen. "Als ze mama in een tehuis zouden stoppen, zou ze binnen een week dood zijn", zegt Anita met gevoel voor drama. "Er is weleens sprake van geweest, maar zoiets zal nooit gebeuren." Anita en haar man zijn destijds, na hun trouwen, expres in Wijk bij Duurstede gaan wonen, zodat Anita altijd in de buurt zou zijn om haar ouders te helpen. Ze komt nu iedere dag en ze is zich er scherp van bewust dat haar ouders aan hun tax zitten wat betreft thuisverpleging. "Ik kan me soms heel boos maken over die grens van tweeëneenhalf uur per dag. Het is toch de bedoeling dat mensen zoveel mogelijk thuis blijven? Dan moeten ze niet zo moeilijk doen. Ik vind: op momenten dat er professionele hulp nodig is, moet die er zijn. Ik kan hier geen 24 uur zijn en als ik dan achteraf hoor dat er iets niet goed is gegaan, voel ik me ontzettend machteloos."
De familie Menders heeft pas nog moeten meemaken dat er, zacht uitgedrukt, iets niet goed ging. Een particuliere huishoudelijke hulp (niet van de thuiszorgorganisatie) die al jaren bij de familie over de vloer kwam, wordt ervan verdacht de bankrekeningen van het echtpaar te hebben leeggehaald met de pasjes die ze in huis vond. Meneer had aanvankelijk niets in de gaten, hij heeft de snel leeglopende rekeningen zelfs nog aangevuld met spaargeld. Binnenkort komt de zaak voor de rechter, misschien dat de familie dan iets van het verdwenen geld kan terugvorderen. De mond van mevrouw Menders trekt in een boze, dunne streep terwijl haar dochter het verhaal vertelt: "Snap je nu waarom mijn ouders zich zo bezorgd maken over die eigen bijdrage? Ze hebben geen geld, helemaal niets."

Aan het eind van de ochtend moet Ad nog even bij het echtpaar Waas langs. Meneer is zwaar hartpatiënt. Hij krijgt zuurstof en hij heeft twee keer in de week een injectie nodig. De voordeur van de flat gaat al open voordat Ad gebeld heeft en de geur van hutspot drijft naar buiten. "Mijn man zei al: 'Daar komen ze'", zegt mevrouw Waas bij wijze van welkom. Meneer Waas zit aan de keukentafel te wachten, naast de pruttelende hutspotpan. "Broeder, moet je luisteren", zegt mevrouw Waas als Ad de injectie heeft gegeven. Ze vertelt dat haar man de afgelopen dagen in het ziekenhuis is geweest voor een bloedtransfusie. De opname is volgens haar niet helemaal vlekkeloos verlopen, ze maakt zich zorgen. Ad stelt mevrouw Waas gerust terwijl haar man alles glimlachend aanhoort. Hij maakt zich niet zo druk, de bloedtransfusie heeft hem goed gedaan, meldt hij opgewekt: "Ik heb vandaag nog geen zuurstof nodig gehad."
Nadat Ad zijn administratie heeft bijgewerkt, is er nog even tijd voor een babbeltje in de huiskamer, want de familie Waas heeft groot nieuws: ze krijgen een plaats in het verzorgingshuis. Mevrouw wil graag dat Ad de brief ook nog even leest, ze is er heel blij mee. "Ik loop zo goed niet meer en pa kan niks meer. We moeten doordenken onderhand, wat gebeurt er als ik ziek word?" Ze zijn geleidelijk aan steeds afhankelijker geworden van de hulp van buren: de ene buur brengt de krant boven, de ander neemt het vuilnis mee, een derde doet boodschappen. "Ik val iedereen lastig", zegt mevrouw Waas. "De schillen buiten zetten deed ik altijd nog zelf, maar laatst heb ik dat ook aan een buurvrouw gevraagd. Ze zijn aardig hoor, de buren. Ze zeggen altijd: 'Je hoeft maar te kikken'. Toch heb ik er een hekel aan. Omdat ik het zelf niet meer kan. Daarom gaan we toch maar naar het bejaardenhuis." Ad knikt: "U hebt gelijk. Het gaat nu nog nét, maar u zit vlakbij het randje." ■

De familie Menders heet in werkelijkheid anders.

Op de koelkast staan in slagorde zes verschillende potjes pillen voor mevrouw

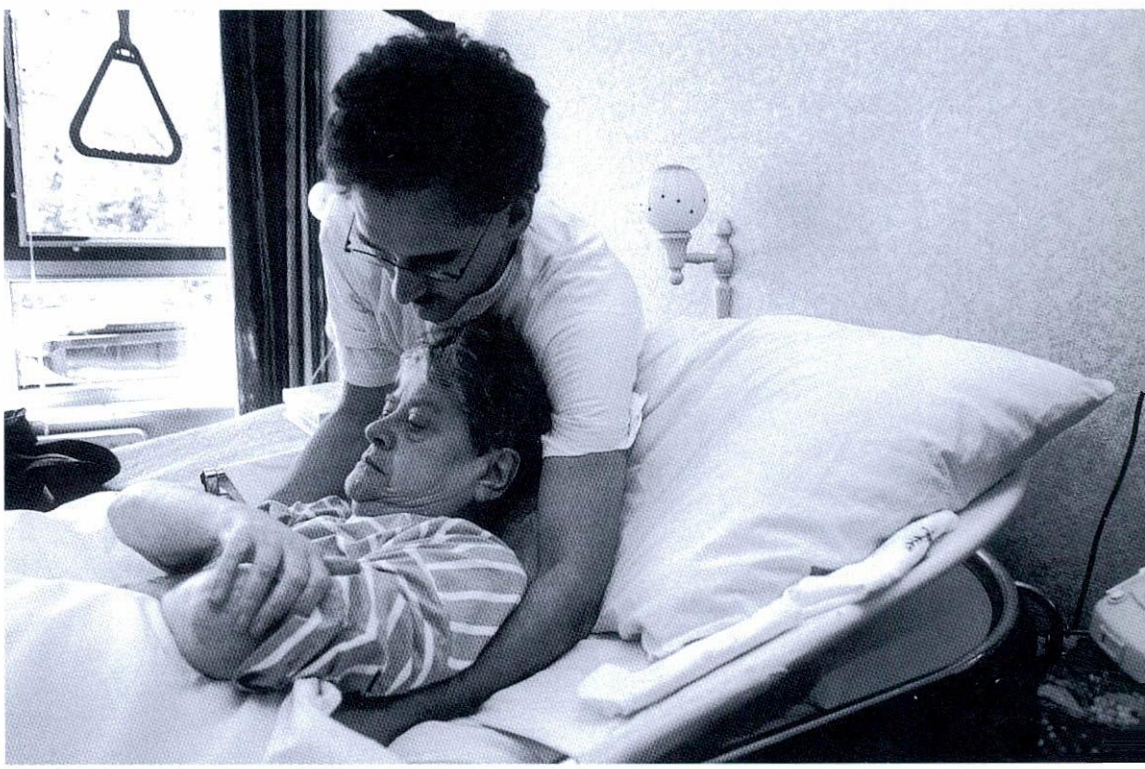

Jongerenbladen brav

Tieners hebben het moeilijk en kunnen wel een 'lijfblad' gebruiken. Maar wat staat er eigenlijk in die bladen? Een rondgang langs *Fancy*, *Webber*, *Hitkrant* en *Break Out!* blijkt in de eerste plaats een lesje in vakjargon. Een lekker joch heet een hunk. Een lekker wijf een babe. Terwijl de term lekker ding voor beide seksen opgaat. Taboes bestaan niet meer, ook al is 'Het' nog steeds een hot item. En toch: de bladen houden jongeren niet dom, maar informeren ze en voeden ze zelfs op - al wil geen van de makers daar rond voor uitkomen.

DOOR BAMBER DELVER

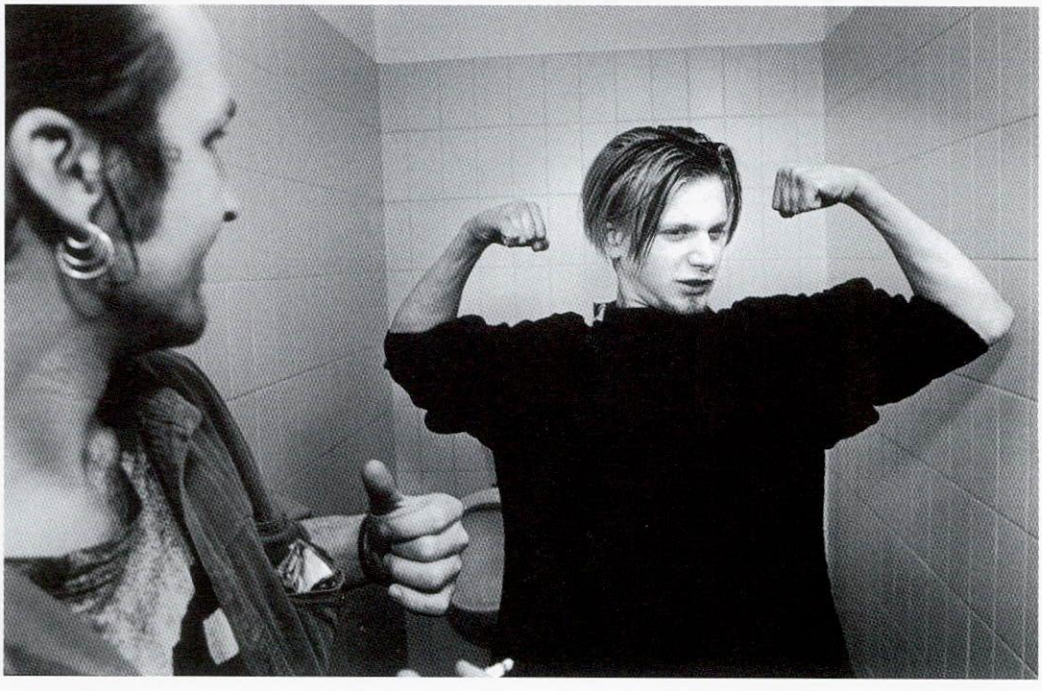

FOTO: MARCUS PETERS/HH

Hitsige stukjes en serieuze informatie wisselen elkaar af

er dan ze lijken

FOTO: MARCUS PETERS/HH

Jongens willen van meiden en ouders niets weten. Althans, dat is de teneur van de 'lijfblad' *Webber*. Het moet dan ook behoorlijk moeilijk zijn om een blad voor echte jongens in elkaar te zetten. Jack Meijers, hoofdredacteur van *Webber* ("not for girls and parents"): "In het begin gebruikten we een duidelijk vakjargon. We wilden eigen termen introduceren, om zo een eigen identiteit op te bouwen. Het woord 'Webber' is al zo'n term. Bij ons heette neuken 'dammen' en waren lekkere meiden 'babes'. Maar het werkte niet meer. Dammen en babes werden trendy krachttermen, en daar wilden we van af. Zodra woorden in het gewone taalgebruik worden overgenomen, slijten ze." En *Webber* wil niet geassocieerd worden met verouderde termen.

Al vanaf de start van *Webber*, drie jaar geleden, wordt de redactie door de buitenwacht verweten een seksistisch blad voor jonge macho's te maken. De huidige redactie is druk doende van koers te veranderen. Helaas zorgt die koerswijziging ervoor dat de huidige *Webber* een bloedeloze indruk maakt. Keurig geschreven interviews en artikelen allemaal - misschien wel een beetje té keurig. Dat vinden ook de lezers, getuige 'Fanmail' waarin de jongens stoer (maar wel anoniem) hun gal spuwen: "Fuck, man! Wat zijn jullie een klote trendvolgend teringblad geworden! Het staat vol met belachelijke, kinderachtige kutzooi!". Was getekend: 'bloody sperm.' Oftewel, *Webbers* achterban is zich duidelijk niet aan het herprofileren.

'Meidenlijfblad' *Fancy* heeft het met haar lezeressen een stuk makkelijker. Dat de zaken goed gaan is aan het blad af te zien. Glanzende, stevige cover. Veel advertenties. Regelmatig een bijlage, zoals een meegeniet boekje. De in maart 1997 gehouden enquête laat

zien dat *Fancy's* leuze ("voor meiden die alles willen weten") ook voor de redactie opgaat. De enquête is in thema's (verpakt in jongerentaal) onderverdeeld: 'jij & zo, vrijen & zo, voorbehoedsmiddelen & zo, soa's & zo, voorlichting & zo, fabeltjes & zo'. Enkele vragen: (soa's) 'Hoe groot schat je jouw kans om seropositief te zijn/worden in? Waarom denk je dat?' (voorbehoedsmiddelen) 'Is het bij het vrijen wel eens misgegaan en wat heb je toen gedaan?' (voorlichting) 'Heb je wel eens verliefde gevoelens gehad voor een meisje?' (fabeltjes) 'Je wordt zwanger als je sperma inslikt.'

Big business

Jongeren in de leeftijd van 13 tot 20 jaar zijn big business. Een beetje jongerentijdschrift heeft een verkochte oplage van ongeveer 70.000. Meiden zijn daarbij makkelijker te bereiken dan jongens omdat ze inderdaad van alles willen weten, terwijl jongens zich proberen te bewijzen door van alles af te wijzen. Meidenmaandblad *Fancy* verkoopt dan ook zo'n 100.000 exemplaren, terwijl jongensblad *Webber* het moet doen met een maandelijkse verkoop van 31.000. De inmiddels twintigjarige *Hitkrant* (gemaakt voor jongens en meiden in dezelfde leeftijdsgroep) zet wekelijks een kleine 75.000 om, terwijl de jonge concurrent *Break Out!* (dezelfde gemengde doelgroep) beweert in haar halfjarige bestaan al op zo'n 85.000 exemplaren te zitten. Bovendien, zo blijkt, leest een beetje meisje of jongen niet één van dergelijke bladen, maar wel twee of zelfs drie.

Nogal wat *Fancy*-lezeressen en *Webber*-fans zullen dus ook *Hitkrant* lezen. *Hitkrant* is in haar twintig jaar geëvalueerd van een veredeld hitparadeblaadje naar een modern jongerenmagazine waarin de interesses van jongeren aan bod komen. Popmuziek, mode, sport én natuurlijk de persoonlijke problemen. Hoofdredacteur Wouter Verkennis vertelt over de *Hitkrant* als een diskjockey over een nieuwe hit: "We schrijven over onderwerpen waar jongeren mee bezig zijn. Er hebben artikelen in gestaan over Scientology en dierproeven. Daar komt heel wat respons op. We ondervragen popartiesten niet alleen over hun nieuwste hit, we willen ook iets meer met die artiest. Zo hebben we popzanger Jimmy Somerville indertijd uitgebreid ge-

De rubriek 'Vrijen & zo' is Fancy's grote trekpleister

FOTO: SIJMEN HENDRIKS

vraagd naar zijn homoseksualiteit, hij had echt een voorbeeldfunctie. Daar zijn veel brieven op gekomen, vooral van homoseksuele jongens uit dorpjes die zich gesteund voelden. Daar zijn wij bij de redactie best trots op."
Verkennis heeft goed in de gaten welke idolen met hun kop op de cover duizenden exemplaren extra verkopen. Hij somt op: "Peter André, de Spice Girls en Backstreet Boys. Vooral de Spice Girls maken heel wat los, te vergelijken met het effect dat Madonna vroeger had. Meiden zien die groep echt als voorbeeld. Dat imago hebben ze ook: 'wij zijn de baas, wij doen waar we zin in hebben en dat geldt ook voor hoe we met kerels omgaan'. Hun invloed is niet te onderschatten."
Break Out! is de nieuwste loot aan de stam van de tienerbladen. Het blad lijkt in opmaak en inhoud een Nederlandse versie van het grootste muziek-

Jongeren zijn opener, maar hun problemen zijn dezelfde typische puberproblemen gebleven

tijdschrift ter wereld, het Duitse *Bravo!*. Wie als journalist bij *Break Out!* naar informatie vraagt, wordt meteen doorverwezen naar het bladmanagement. Geen redactielid, laat staan een hoofdredacteur, wil het woord doen. *Break Out!* is een *onderneming*, waar een interview te vergelijken valt met een (gratis) advertentie. Bladmanager Matthijs de Groot legt uit dat de belangrijkste doelstelling van *Break Out!* is, dat het blad dicht bij de lezers staat: "De inbreng van lezers is wezenlijk voor ons blad. We laten elke week tweeduizend enquête-formulieren uitgaan om hun wensen te peilen en te volgen. We vragen continu naar de mening van de lezer of lezeres. Zij kunnen ook berichtjes achterlaten die wij in het blad, onderaan elke pagina, afdrukken."

Lieve Lita

Probleemrubrieken vormen een belangrijk bestanddeel van de jongerenbladen. De vragen en de wijze van antwoorden typeren het tijdschrift; er is uit af te lezen hoe de makers de behoeften van hun lezers inschatten. Ontluisterend is de probleemrubriek 'Dokter' in *Webber*. Vraag: "Ik ben een jongen van 12 jaar. En ik ben verliefd op een meisje van 15 jaar. Ze heeft iets met een jongen van 14 jaar. Wat zal ik doen." Dokter antwoordt: "Ze valt kennelijk op jong en onvolwassen. Dat biedt perspectief. Probeer haar aandacht te vangen door zo hard mogelijk aan haar haren te trekken. Werkte prima bij mij op de basisschool."
Fancy's vragen (en antwoorden) gaan dieper. *Fancy's* meiden willen immers alles weten en *Fancy* antwoordt wel. De probleemrubriek 'Vrijen & zo' is dan ook *Fancy's* grote trekpleister. Vraag: "Ik ben 14 en ik heb een aantal problemen waarvoor ik geen oplossing zie, behalve de dood. (...) Wat doe ik fout?". Antwoord: "Ik ben onder de indruk van de duidelijke en heldere manier waarop je schrijft. (...) Samen kun je een oplossing zoeken, heus. Ik wens je veel sterkte en als je me nog eens wilt schrijven, moet je dat gewoon doen."
De Lieve Lita van *Fancy*, Marjolein Winkel: "Eigenlijk is er geen enkel onderwerp meer taboe. De openheid waarmee meiden, en in steeds grotere mate jongens, met hun problemen naar *Fancy* komen, is echt verbluffend. Vragen en angsten rond seks en lichamelijkheid waar we vroeger amper aan durfden te denken, worden nu zonder veel omhaal opgeschreven."
Toen Marjolein Winkel op de jaarlijkse lezeressendag in een caravan acte de présence gaf, heeft ze dat geweten: "Voor de zekerheid had ik een dik boek meegenomen om de dag door te komen. Ik geloofde niet echt dat de lezeressen naar me toe zouden komen. Schrijven is één ding, maar oog in oog met iemand zitten is weer iets heel anders. Maar tot ons aller verbazing liep het storm. Toen ze caravan eenmaal hadden ontdekt, stond er binnen de kortste keren een hele rij meisjes keurig op hun beurt te wachten."
Break Out! heeft een rubriek die beslist taboedoorbrekend genoemd kan worden. In 'Liefde & sex '97' laten een jongen en een meisje zich naakt fotograferen en antwoorden ze op intieme vragen: 'Hoe belangrijk is seks nu voor je? Welke seksuele fantasieën heb je?' Juist deze rubriek maakt bij jongeren en hun ouders veel reacties los. Jongeren vinden de rubriek belachelijk en ouders vinden hem smakeloos. Bladmanager De Groot noemt de rubriek een voorbeeld van de openheid waarmee *Break Out!* de lezer(es) tegemoet wil treden, "alhoewel ik zelf nooit zo in een blad zou willen staan." Concurrent Wouter Verkennis van *Hitkrant* is hard in zijn kritiek: "Zoiets zouden wij nooit doen. Het is zo plat. Slechts uit hilarisch oogpunt is die rubriek een succes. Jongeren bekijken die pagina's alleen maar omdat er 'wéér zo'n lelijkerd in z'n blootje staat'." Het Duitse origineel *Bravo!* moest onlangs overigens stoppen met de rubriek omdat het blad veertienjarigen bloot had geportretteerd.

Nietsnutten

Wie de jongerenbladen leest, zou kunnen denken dat de pubers van nu anders zijn dan die van vroeger. Niets lijkt hen immers te ver te gaan. *Hitkrants* hoofdredacteur Wouter Verkennis relativeert: "De problemen van jongeren zijn niet veranderd. Het gaat nog steeds om seks, relaties, uiterlijk. 'Ben ik wel aantrekkelijk genoeg? Hoe krijg ik mijn eerste vriendje of vriendinnetje? Hoe moet je Het eigenlijk doen?' Wij vragen ons op de redactie wel vaak af waar de grenzen liggen, want de vragen die de lezers naar de probleemrubrieken insturen zijn enorm gedetailleerd. Ze schrijven bijvoorbeeld niet: 'ik heb moeite met vrijen', maar 'ik ben bang dat mijn schaamlippen te groot zijn'. Maar bij nader inzien is er eigenlijk niets nieuws onder de zon. Jongeren zijn tegenwoordig veel opener, maar hun problemen zijn diezelfde typische puberproblemen gebleven."
Met uitzondering van *Webber* benaderen de bladen die jongens en meiden van nu met respect. Jongeren worden niet dom gehouden maar geïnformeerd en zelfs opgevoed, alhoewel geen van de woordvoerders die kwalificatie in de mond wil nemen. De vele reacties op de 'serieuze' artikelen in de bladen laten zien dat de niks-generatie veel betrokkener is dan alom gevreesd wordt. Matthijs de Groot: "Ik irriteer me er nogal eens aan dat jongeren afgeschilderd worden als een stelletje egoïstische, nergens in geïnteresseerde nietsnutten. Als ik kijk naar de reacties die we krijgen op onze verhalen over milieu, discriminatie of dierenrechten, valt dat allemaal reuze mee."
En zo verhalen de jongerenmedia elke week of maand over ingewikkelde thema's als Aids, incest, geweld, zelfdoding, drugs, kanker, seks... En dat ingeklemd tussen lekker ding Peter André, de hunks van het zingende en dansende vijftal Backstreet Boys en de vijf brutale babes uit de Spice Girls. Met dergelijke bladen valt met een gerust hart thuis te komen. ■

'Ik denk in vrouv

FOTO: CHRIS PENNARTS

Bruggenbouwer Adelheid Roosen:

en. Dat is een feit'

Adelheid Roosen is niet iemand die je gemakkelijk over het hoofd ziet. Met haar uitbundigheid en expressiviteit roept ze vaak tegenstrijdige gevoelens op. De een vindt haar leuk gek, spontaan, inspirerend en veel lef hebben, de ander vindt haar te uitgesproken, te aanwezig en provocerend.
Hoe het ook zij, ze bruist van de energie en ideeën. Dat vind je in haar werk terug. Ze acteert, zingt, doet dingen voor de tv, geeft les op de theaterschool, lezingen in bedrijven, maakt eigen theaterprodukties, gaat naar de vrouwenconferentie in Beijing en maakte nog niet zo lang geleden in opdracht van de Novib een prachtige documentaire over Afrikaanse vrouwen. "Die reis naar Afrika was voor mij thuiskomen op een heel diep niveau. Ik voelde me er letterlijk en figuurlijk gevoed op een manier die ik hier maar zelden ken - ik ben er ook zes kilo aangekomen en die zijn er niet meer afgegaan."
Adelheid Roosen over de kracht van vrouwen, feminisme, de gêne voor gevoel in onze maatschappij en haar passie om te willen verbinden.

DOOR MIRRE BOTS

Ze heeft net een nieuwe studio in een oud schoolgebouw in het hartje van de Jordaan. Een groot, ruim schoollokaal dat in contrasterende kleuren wordt geverfd: van fel oranje tot zeegroen en zachtroze. Er hoort een keuken bij, die met een zuurstokroze verfroller te lijf wordt gegaan, en een hemelsblauw kamertje. "Dat wordt de Mariakapel. Want door Maria ben ik altijd al gefascineerd. Het lijkt me heerlijk om naast de keuken: de plek van samenkomst, uitwisseling en voeding, ook een ruimte te hebben voor stilte en bezinning."
In het schoollokaal naast haar komt een goede vriend, de econoom/astroloog Peter Delahaye, met wie ze ook gaat samenwerken.
De indeling en de kleurenrijkdom van de ruimtes typeren Adelheid Roosen ten voeten uit, zo blijkt tijdens het gesprek. Zij is een mens dat veel contrasten in zich herbergt en die ook in haar houding tot uiting laat komen. Zit ze het ene moment uiterst geconcentreerd op haar hurken te peinzen om de juiste woorden te vinden, het andere moment loopt ze druk gebarend rond, met haar mimiek alles onderstrepend wat ze zegt. Ze geeft niet zo maar een antwoord, maar zet het met haar hele hebben en houwen neer. Weer een ander moment loopt ze in zwijgen verzonken rondjes in de vrijwel lege ruimte om vlak daarna in een ware spraakwaterval uit te barsten, als ze weer weet hoe het zit of zich geraakt voelt. Van een eerlijk en openhartig 'ik weet het ook niet, je moet van mij niet alle antwoorden verwachten' tot een vlammend betoog. Van een aandachtige blik tot een klaterende, gulle lach. Het is er in een tijdsbestek van een paar uur allemaal.

In de documentaire 'Kikubwa' over vrouwen in vier Afrikaanse landen, die Adelheid Roosen in 1995 voor de Novib maakte, speelt de keuken een centrale rol. Roosen: "Ik ben naar de Novib gestapt omdat ik altijd al gefascineerd was door Afrika en dolgraag van de vrouwen daar wilde horen wat zij vonden dat wij in het westen verloren zijn. Toen ik er research deed, werd mijn fascinatie alleen maar groter. De vrouwen daar zijn zulke enorm krachtige wijven. Ze kennen nog een soort kinderlijke vreugde en vrolijkheid, waar wij ons vaak voor schamen. Hoe zij dat wel hebben kunnen behouden en wij met al onze emancipatie niet werd steeds meer mijn leidraad. En ja, wat altijd maar weer terugkwam, waar ik ook was, was het eten. Voortdurend werd er tegen me gezegd: 'eet, vrouw, eet!' Ze zijn alsmaar met dat eten bezig. Dat heeft aan de ene kant met een soort trots te maken. Ze vinden het een belediging dat het westen Afrika altijd afschildert als een continent waar honger heerst. 'Hoe durven jullie te denken dat heel Afrika arm is en wij onze kinderen niet te eten kunnen geven!'
Aan de andere kant is voedsel bereiden natuurlijk een heel essentiële taak, die vrouwen van oudsher toebehoort. De man jaagt op voedsel, de vrouw bereidt het. Koken staat voor voeding geven, het maken van het nest. Het is niet gericht op de buitenwereld, maar bedoeld om kwaliteit te geven aan het leven. Daar zijn vrouwen goed in, de keuken met al zijn ingrediënten is voor hen een broedplaats van ideeën en inspiratie.
Wat dat betreft vind ik de open keuken, zoals die tegenwoordig in bijna elk huis te vinden is, een gruwel. Vroeger liep je achterom en kwam je automatisch in de keuken terecht, bij moeder de vrouw. De keuken was haar centrum. Nu is dat centrum naar de huiskamer verplaatst en kan de vrouw fijn deelnemen aan de gesprekken en het leven van mannen. Maar daarmee wordt ons vrouwen ook iets ontnomen. En: willen wij vrouwen dat allemaal wel?"

Mannen voelen een diepe noodzaak om zichzelf in alles te herkennen

Het zijn dit soort ideeën die haar vaak niet in dank worden afgenomen en soms lang worden nagedragen. Adelheid Roosen wil de vrouwen weer terug achter het aanrecht, heet het dan. Maar dat is niet wat ze bedoelt. "Ik wil de klok niet terugzetten, maar juist vooruit in de tijd en de vrouwen óók achter het aanrecht zien, omdat de keuken voor een heel wezenlijke kwaliteit staat: de kwaliteit van het voeding geven, zorgen voor. Die moeten wij vrouwen ons niet laten afpakken. De hele wereld om ons heen is toch al door mannen bedacht. Van het ontwerp van een huifkar, een aansteker, het zadel van een damesfiets tot de inrichting van een kantoor of stad, het is allemaal een expressie van het mannelijke principe. Mannen voelen een diepe noodzaak om zichzelf in alles te herkennen." Driftig op en neer lopend: "Ze zwermen over de hele wereld uit, in hun pakken en met hun koffertjes, om overal dezelfde vormen neer te zetten, overal diezelfde hoge kantoorgebouwen, etcetera. Net zoals dieren met hun geur hun territorium af zetten, scheppen zij een wereld die voor hen herkenbaar en overzichtelijk is. Maar ik herken me er niet in. 'Ja', zeggen ze dan, 'voor jullie is er toch Laura Ashley of bloemetjesstof bij Ikea', maar dat is niet wat ik wil. Ik draag als vrouw een wereld aan kleuren, geuren en vormen in me mee, maar die zie ik niet in de vermaterialiseerde wereld terug. Alles hier was tot voor kort een expressie van de man. Terwijl dat in Afrika net andersom ligt."
"Je kunt Afrika natuurlijk niet zomaar naast het westen zetten, dat snap ik

FOTO: CHRIS PENNARTS

ook wel, wij hebben ook onze verworvenheden. Maar een groot verschil voor mij is dat ik in Nederland altijd het gevoel heb op weg naar huis te zijn, zonder ooit aan te komen overigens, terwijl ik in Afrika echt thuis*kwam*. Het is het verschil tussen het Engelse *going home* en *coming home*. In het eerste zit actie, doen, het tweede is een vorm van zijn. Het doen en status verwerven staat in Nederland erg op de voorgrond, terwijl voor vrouwen de verbinding op vriendschap veel belangrijker is dan de verbinding op status."
Juist in het uitsluitend op mannelijke voorwaarden mee mogen doen, zit voor haar de angel, ook in het feminisme. "Het is begrijpelijk dat de eerste vrouwen die het mannenbolwerk wilden binnendringen, dat deden op een mannelijke manier. Ze moesten als het ware in een paard van Troje naar binnen zien te komen, want alleen door zich aan te passen aan de mannelijke codes en gewoonten konden ze het systeem in. 'Oké', werd er op den duur tegen hen gezegd, 'dan betalen we jullie gelijk, dan mogen jullie ook los over straat'. Maar dat is voor mij niet genoeg. Het feminisme heeft letterlijk voor het gelijke gestreden. Zo iemand als Annemarie Grewel bijvoorbeeld neemt geen genoegen met 49 procent, maar streeft echt 50-50 na, ik heb daar grote bewondering voor. Ik wil een stap verder. Ik wil vanuit mijn eigenheid meedoen aan het systeem. Ik wil mijn centrumpositie als vrouw terug."

In de documentaire komen talrijke beelden en zinsneden voor waarin de Afrikaanse vrouwen van veel inzicht in dit soort zaken blijk geven. Zo is er de prachtige en ontroerende scène waarin de Tanzaniaanse Fatma Alloo de spijker op z'n kop slaat. Adelheid Roosen zit bij haar in de keuken en roept, op z'n Roosens, uit: 'I want the mothers back'. Waarop Fatma zich omdraait en met een uitgestreken gezicht zegt 'Why don't you become a mother?' Vervolgens gaat ze (vrij vertaald) verder tegen Adelheid, die zichtbaar aangedaan is. 'Ik vind je erg fascinerend en je durft een hoop. Maar je *plant* en *plant* en *plant*, alles vanuit je hoofd. Als je het niet meer weet, begin je te structureren. Je hoofd is je laboratorium. Maar als het op je baarmoeder aankomt, durf je niet.' Dat blijkt raak te zijn, want de tranen schieten Adelheid in de ogen.
Hoe het nu met haar verlangen naar het moederschap staat, vraag ik haar.

Roosen: "Ik vind het een moeilijk onderwerp in die zin dat je, als je geen kind wil, je daar altijd voor moet verantwoorden, zelfs op je zestigste nog. Waar het voor mij op neerkomt, is dat ik de instinctieve drang tot baren niet ken. Ik heb nooit de drang gehad om van een man een kind te willen. Loopt er morgen een man voor mijn voeten bij wie ik die drang wel voel, dan zou ik het meteen doen. Ik ben 38, dus het kan nog. Het is geen angst die me weerhoudt, bijvoorbeeld dat ik niet meer genoeg tijd voor mijn werk zou hebben of dat ik met een kind een heleboel dingen niet meer zou kunnen doen. Daarvoor heb ik te veel moeders in mijn omgeving die van alles ondernemen en dolverliefd zijn op hun kinderen."
Peinzend: "Misschien geef ik mijn moederschap op een andere manier vorm. Zo ben ik altijd bezig om dingen te initiëren, om anderen te ondersteunen in hun kracht, om te zorgen voor hun mentale gezondheid, om hun puurheid aan te moedigen. Wat ik zelf leer, draag ik altijd over. Dat is het voedsel dat ík geef."
Zoals een paar weken terug bijvoorbeeld, toen ze 's nachts opeens een reuze ontdekking deed en die vrijwel meteen met een aantal vriendinnen deelde. Zij bleken dat inzicht te herkennen. "Ik kwam erachter dat ik eigenlijk altijd uitverkoop aan het houden ben, dat ik voortdurend mijn bestaan aan het bewijzen ben en daarvoor al mijn kostbaarheden gratis in de etalage zet. In feite zeg ik de hele tijd: 'Koop mij, koop mij, neem me mee, loop met me, doe met mij!' Toen ik me daar met een schok van bewust werd, heb ik alles naar binnengehaald. Nu heb ik een mooie, lege etalage. Dat voelt een stuk beter. Je hoeft niet je best te doen om te mogen bestaan, door je geboorte heb je automatisch bestaansrecht. Maar als je daar zelf niet van overtuigd bent en je grenzen niet goed kunt afbakenen, kunnen ze de hele boel bij je leegjatten. Dat heb ik vaak laten gebeuren. Wat dat betreft voel ik me net het continent Afrika."
Dat ze hierin veranderd is, komt ook door de dood van haar vader, nu bijna een jaar geleden. "De kracht die hij in zich had, ben ik veel meer in mezelf gaan aanboren. Mijn vader was iemand die alles wat hem niet respecteerde langs zich af kon laten glijden. Op een heleboel situaties zei hij alleen maar (ze zet een sonore stem op): 'Zó!' Meer zei hij niet. Als kind leek het voor mij op hoogmoed, maar het was zelfrespect met humor. Na zijn dood ben ik gaan beseffen dat het een prima manier is om de energie bij jezelf te houden."

Adelheid Roosen heeft iets met vrouwen. Want alles wat ze de laatste jaren doet, doet ze met vrouwen en gaat over vrouwen. "Al ben ik absoluut heteroseksueel en zijn een aantal mannen echt ankers in mijn leven. Maar: ik

Scène uit de film 'Broos'

Aanbieding:

film kijken bij Adelheid

De RVU-documentaire 'Kikubwa' over vrouwen in vier Afrikaanse landen is helaas niet op band te verkrijgen. Wel wil Adelheid Roosen, speciaal voor de lezers van de 'Humanist', bij voldoende belangstelling de film vertonen met een praatje van haar vooraf en de mogelijkheid tot gesprek daarna. Ook mannen zijn hierbij van harte uitgenodigd.
De film is te zien op maandag 19 mei en 2 juni, van 19.30 tot ongeveer 22.00 uur in Adelheids studio op de Lindengracht 93 te Amsterdam.
(10 minuten lopen vanaf CS, of neem bus 18, halte Nieuwe Willemstraat.) Toegang f25,- inclusief een drankje. U kunt zich opgeven via het secretariaat van de 'Humanist', Saskia van Loenen, telefoon (020) 521 90 30.
Wilt u van deze unieke mogelijkheid gebruik maken, bel dan snel, want toegang is op volgorde van aanmelding en er kunnen per avond maar 30 mensen terecht.

denk in vrouwen. Dat is een feit." Zo gingen haar laatste drie theaterproducties expliciet over vrouwenlevens. In 'Niet gesnoeid' bijvoorbeeld wijden vijf oudere vrouwen een jonge vrouw in door hun levenservaringen aan elkaar te vertellen. En in 'Broos', dat onlangs is verfilmd en in het najaar in de bioscoop is te zien, komen vijf zussen een dag bij elkaar om het 40-jarig huwelijksfeest van hun ouders voor te bereiden. In het gezin is sprake van een geheim. Roosen: "Het geheim is niet de motor van de film, het wordt ook niet echt onthuld. Waar het om gaat, is dat ze alle vijf op een andere manier door dat geheim beschadigd zijn, maar er ook hun kracht aan ontleend hebben. Hoe je elkaar in dat anders zijn moet respecteren maar er tegelijkertijd schijtziek van wordt, is een spanning die bijna iedereen wel kent."
Adelheid speelt de rol van Carlos in de film. Zij pleit ervoor dat alles boven tafel komt, in tegenstelling tot een paar andere zussen die het geheim liever negeren. Dat Adelheid degene is die voor de openbaarheid pleit, is niet zo vreemd. Zij is iemand die het hart op de tong heeft en niets liever wil dan de ander echt ontmoeten. "Voor maskers ben ik allergisch, al wil ik tegelijkertijd begrijpen waarom de ander zich verschuilt. Als iemand een masker op heeft of heel erg in zijn ego zit, tik ik er meteen tegenaan. Die ander vindt dat bedreigend en verbergt zich nog meer, waardoor ik nog harder ga prikken. Dat noemt men provocerend, maar wat ik eigenlijk wil, is in contact komen met wie de ander wezenlijk is. Bij een ontmoeting moet één plus één drie worden."
Haar grootste drijfveer in het leven is om verbindingen te leggen. "Daar waar ik verscheurdheid of splitsingen zie, wil ik verbinden. Of het nu gaat om de kloof tussen mannen en vrouwen, de derde wereld en het noorden, theaterstudenten en de maatschappij, muziek en theater, ik wil bruggen slaan. Ik noem mezelf ook een bruggenbouwer, maar niet uit Delft. De ene keer moet het een houten brug worden en ga ik te rade bij mensen die verstand hebben van hout, de andere keer een ophaalbrug of staalconstructie en dan wend ik me tot degenen die daar deskundig in zijn. Mensen snappen dat soms niet of vragen: 'Kun je dat wel?', bijvoorbeeld bij die documentaire, omdat ik dat nog nooit eerder had gedaan. Maar er zijn zoveel vormen om je uit te drukken, ik wil me niet tot één vorm beperken. Die beperking zie ik in gekwadrateerde vorm in de maatschappij, waar het beroep aan één vorm wordt gekoppeld."
"Ik had dat al, toen ik een paar jaar met Purper bezig was. Opeens vond iedereen mij een cabaretière, terwijl ik zelf nog nauwelijks wist wat cabaret was. Daarna heb ik onder andere *Vara's Nachtshow* voor de tv gedaan, waarop mensen zeiden: 'Oh, je gaat dus je hele leven voor de tv werken'. Nee dus! Ik zoek voortdurend de vorm die past bij wat ik wil uitdrukken."

Ik kwam erachter dat ik eigenlijk altijd uitverkoop aan het houden ben

Zo gaat ze met Peter en een bevriende kunstenares in deze ruimtes workshops geven onder de titel 'Achterstallig onderhoud'. "Mensen willen weer terug naar de eenvoud, de basis, gewoon het leven zelf ervaren in plaats van allerlei adviseurs te raadplegen. Nederland is het land met de meeste adviseurs. Maar al die adviezen helpen ons niet om in contact te komen met onze pure, gevoelsmatige impulsen. Wij willen mensen leren om bij die eerste impulsen te blijven, zich van de schaamte hierover te ontdoen. Want er is in onze maatschappij zo'n gêne voor gevoel. Er heerst in mijn ogen een groot misverstand dat gevoel subjectief zou zijn en je ratio objectief. Als we bij de bakker staan en er dringen drie mensen voor, zeggen we niets, maar buiten geven we de hond bij wijze van spreken een rotschop. Ik ga tekeer in de winkel. Dan maar liever openlijk onaangepast." ■

De film 'Broos' onder regie van Myke de Jong gaat in september in première en is daarna in het hele land te zien.

Relatielessen voor de Britten

Groot-Brittannië heeft het hoogste aantal echtscheidingen van Europa. Vier op de tien huwelijken eindigt in een definitieve breuk. Dit heeft verregaande gevolgen voor samenleving en economie. Het is daarom hoog tijd voor relatielessen, zeggen de hulpverleners. Of dat altijd helpt? "We moesten onder ogen zien wat er allemaal mis was met ons huwelijk en dat verpestte wat er nog goed was."

DOOR ALICE BROEKSMA

'Niet scheiden is bezuinigen'

De meeste Britse huwelijken stranden na vijf tot negen jaar, blijkt uit onderzoek. Dat is vaak de tijd dat er een eerste kind is gekomen. Een traumatische periode, omdat allerlei oude afspraken op losse schroeven komen te staan. Wie brengt het salaris binnen? Wie blijft er thuis? Kan het paar het zich veroorloven om het inkomen van één van de partners (voor een deel) te verliezen? Met zoveel onzekerheden is een werkweek van zestig uur voor Britse mannen niet ongewoon. Die proberen de rampspoed een stap voor te blijven door keihard te werken. Als ze dan eenmaal thuis zijn, zijn ze bekaf. Het vitten kan beginnen.

De economische omstandigheden zijn zeker niet de onbelangrijkste reden dat Engeland in Europa aan kop ligt met de scheidingen. Groot-Brittannië heeft

een zware recessie achter de rug en kent bar slechte arbeidsvoorwaarden. Het gebrek aan financiële zekerheid zet menige relatie ernstig onder druk. Zeker als er veranderingen zijn in levensomstandigheden: als er ontslagen vallen, ziekte toeslaat of die eerste baby wordt verwacht.

Het Britse relatiebemiddelingsbureau *Relate* werkt aan een omvangrijk plan om de Britten te hulp te snellen. Het bureau is bezig aan de ontwikkeling van relatielessen voor wie overweegt te gaan trouwen of te gaan samenwonen. Want Britten trouwen met veel te hoge verwachtingen, die de harde werkelijkheid niet overleven. "Het levenspad is nu eenmaal bezaaid met obstakels en problemen", zegt *Relate*-woordvoerder Julia Cole, "en wie daarmee niet leert omgaan zal zeker struikelen."

Relate is een overkoepelende organisatie met 126 vestigingen in het land: waarschijnlijk het grootste relatie-adviesnetwerk ter wereld. Het bureau werd ruim een halve eeuw geleden in het leven geroepen, en biedt therapie tegen betaling. Omdat de klanten meestal aankloppen als hun relatie al in verregaande staat van ontbinding is en veel klanten toch gewoon scheiden, gaf de bekende schrijfster Fay Weldon de organisatie de schertsnaam 'Separate'. *Relate* kon daar niet om lachen, maar beaamde nooit te hebben aangedrongen op het koste wat het kost laten overleven van relaties. Dweilen met de kraan open, is de visie nu. Beter om ellende te voorkomen.

Het bureau wil daarom een nationaal programma doorvoeren van voorlichting op scholen en cursussen over hoe relaties werken. Ook moeten er *drop-in* centra komen en een telefonische hulplijn voor mensen die op cruciale momenten direct relatie-advies nodig hebben. Want hoewel samenleven voor zoveel Britten een uiterst gecompliceerde en bijna niet meer op te brengen zaak blijkt te zijn, verlangen de meeste *Relate*-klanten, zegt Julia Cole, toch eigenlijk gewoon naar een warme, veilige thuishaven.

Bij twintig procent van de *Relate*-vestigingen, die binnen bepaalde richtlijnen redelijk autonoom kunnen werken, bestaat al een vorm van 'relatieles'. Het is het soort huwelijksvoorbereiding zoals kerken die ook wel bieden, gesprekken dus over de struikelblokken. Julia Cole: "We willen nu voor alle vestigingen een duidelijke cursus opzetten, die uit vaste onderdelen bestaat: hoe com-

FOTO: FONS KLAPPE/HH

municeer je binnen een relatie, hoe ga je met geldzaken om, wil je kinderen en wil je partner dat ook, wat doe je als je problemen hebt met seks en hoe overleef je crises als werkloosheid en ziekte". Communicatie is het sleutelwoord, want volgens *Relate* is het funest als je niet leert om met je partner te praten. "Een paar heeft uitstekende communicatietechnieken nodig: het vermogen zich te verplaatsen in de ander en inzicht in de eigen achtergrond of ten minste de bereidwilligheid die achtergrond bespreekbaar te maken. Mensen kunnen door praten ontdekken wat er gebeurt en wat er is gebeurd".
Maar goede communicatie moet je leren. Relatietherapeuten wijzen aan waar de zaak spaak loopt: als 'met elkaar praten' uitmondt in oeverloos bekvechten en verwijten over en weer, of als één van de partners zich terugtrekt uit de discussie. Een te groot verschil tussen partners is ook een bekend obstakel. Paren met een te verschillende achtergrond - in leeftijd, levensopvatting of milieu - krijgen het vrijwel gegarandeerd moeilijk.

Roze wolk

Daar denk je dus allemaal niet aan als je tot over je oren verliefd bent. Wie heeft er zin zo'n cursus te volgen als hij nog rondloopt in die heerlijke roze wolk? Julia Cole: "We werken heel hard aan onze naamsbekendheid. *Relate* is voor veel Britten al een begrip. Nu is het tijd voor de volgende stap: relatieles moet gewóón worden, je moet juist wèl over die zaken nadenken voor je je stort in het samenleven. Dat is een kwestie van voorlichting en daarbij spelen wij een sleutelrol".
Relate is inderdaad al ruimschoots bekend bij het Britse publiek. Ook in kleinere plaatsen is vaak wel een vestiging en huisartsen schromen niet hun patiënten door te verwijzen naar de relatiebemiddelaars, die jaarlijks 60.000 paren spreken. Maar die zoeken *Relate* op dit moment nog op als laatste redmiddel. Vaak is het dan al te laat. Bovendien heeft *Relate* nu nog wachtlijsten, die door de Britten als een belangrijke drempel worden gezien. Het huidige systeem is te rigide, bevestigt Julia Cole. Wie eindelijk in de spreekkamer belandt van de *Relate*-therapeut, staat vaak al op het punt zijn partner aan de dijk te zetten. Er is te weinig energie en goede wil meer over.
Melanie Simmons is daarvan een sprekend voorbeeld. De 44-jarige moeder van twee tieners scheidde na een moeizaam huwelijk, dat twintig jaar had geduurd. "Eindelijk had ik mijn man zover om naar *Relate* te gaan, maar dat werd een nachtmerrie. We moesten onder ogen zien wat er allemaal mis was met ons huwelijk en dat verpestte wat er nog goed was. We zijn toen gescheiden, maar als ik had geweten wat dat allemaal teweeg zou brengen, was ik bij hem gebleven".
Julia Cole van *Relate*: "En dat is precies waarom we die *drop-in* centra willen en de telefonische hulplijn. Om bij moeilijkheden in iedere levensfase onmiddellijk steun te kunnen geven". Op de kritiek dat therapeuten zich zo wel erg onmisbaar maken in het bestaan zegt Julia Cole: "Wij willen hulp kunnen bieden als mensen ons opzoeken. We dringen niets op".

Wanhopige dronkenschap

Alison Beale is een groot voorstander van de nieuwe plannen van het bemiddelingsbureau. De 36-jarige fysiotherapeute liep in haar relatie tegen een aantal moeilijkheden op, wilde niet scheiden, maar zocht ruime tijd tevergeefs naar antwoord op haar vragen. "Ik was verhuisd naar de andere kant van het land om bij mijn vriend te zijn. Ik zat dus in een onbekende omgeving, ver weg van mijn familie en kennissen met wie ik kon praten. Mijn vriend raakte in de recessie zijn baan kwijt en ging steeds meer drinken. Op een nacht kwam hij stapelbezopen thuis, en braakte bloed. Dat beeld van weer zo'n wanhopige dronkenschap raak ik nooit meer kwijt. Hij had zich al een tijdje volkomen voor me afgesloten en hij werd steeds agressiever. Dan kun je zeggen: 'ik ga bij hem weg'. Maar als je van iemand houdt is dat dus zo simpel niet. Ik had hem ten slotte in betere tijden meegemaakt en ik wilde niet weglopen van de problemen. Ik wilde die neerwaartse spiraal doorbreken, maar ik wist werkelijk niet meer hoe."
"Hij wilde niet met me mee naar *Relate*, dat vond hij gezichtsverlies. Bij *Relate* zeiden ze dat ik ook alleen kon komen, maar daar zag ik het nut niet van. Ik zat inmiddels wel in een flink isolement en ik heb daarom een paar keer *The Samaritans* gebeld. Dat is zo'n telefonische hulplijn waar ze je laten praten om je te helpen meer inzicht te krijgen in je eigen situatie. Maar ze vragen ook steevast of je zelfmoordneigingen

Als de mannen eenmaal thuis zijn, zijn ze bekaf. Het vitten kan beginnen

FOTO: MARCEL MALHERBE/HH

hebt. Dat is hun beleid, maar ik vond dat zo gênant. Ik had geen depressie! Ik zocht naar een weg om mijn vriend uit de puree te halen en daardoor onze relatie te redden. Dus bij die *Samaritans* schoot ik ook niet veel op. Ik ben uiteindelijk toch bij mijn vriend weggegaan, want de situatie was onhoudbaar. Maar nu ik hoor dat *Relate* beter toegankelijk word en dat er een hulplijn komt, zou ik ze zeker bellen als ik in een nieuwe relatie ergens mee zat. Meteen".

Julia Cole meldt dat de therapeuten die de telefonische hulplijn gaan bemannen, in tegenstelling tot *The Samaritans* niet zullen terugdeinzen voor het geven van advies. "Als er bijvoorbeeld iemand belt die óp is omdat ze haar partner niet meer kan benaderen, omdat alle communicatie is afgesneden en er alleen maar ruzie is, dan kunnen onze therapeuten suggesties doen hoe ze daar doorheen kan breken. Bijvoorbeeld: zoek naar een meer ontspannen tijdstip om een gesprek te beginnen. We kunnen dan ook uitleggen hoe je dat gesprek kunt voeren, zonder dat de zaak weer hopeloos uit de hand loopt."

Relate wil die technieken op 'gebruikersvriendelijke' audiocassette en videodeo onder het volk brengen, en heeft bij de staat aangeklopt voor subsidie om het landelijke programma uit te kunnen voeren. Daartoe zijn 'enkele honderdduizenden ponden' nodig. Ook als de staat dat maar voor een deel zou willen bekostigen komt het programma er toch: dan worden de particuliere geldschieters bewerkt.

Bier

Het subsidiëren van organisaties die relaties ondersteunen, heeft voor de overheid natuurlijk aanzienlijke voordelen. Scheiden kost geld, niet scheiden is dus een bezuiniging. In Groot-Brittannië wordt jaarlijks een miljard gulden uitgegeven aan echtscheidingsprocedures, en vierhonderd miljoen gulden aan het draaiend houden van de *Child Support Support Agency*, een betrekkelijk nieuw bureau dat de gescheiden man mede aansprakelijk stelt voor het levensonderhoud van zijn kinderen. Hoewel nog niet berekend is hoe hoog de medische kosten zijn die voortvloeien uit stress door scheiding, gaan jaarlijks 171 miljoen werkdagen aan 'ziekte' verloren. In Engeland is zo ongeveer op iedere straathoek een kroeg en het is bekend dat de Britse man zijn zorgen bij voorkeur wegspoelt met bier. Alcoholmisbruik kost de staat jaarlijks een vermogen.

Het is in Engeland doorgedrongen dat al dat scheiden uiteindelijk geen zoden aan de dijk zet. De BBC is bezig aan een serie over *Relate*, die dit jaar wordt uitgezonden. Het Britse Channel 4 is begonnen aan de tv-serie *Love Life*, waarin een echtpaar, dat in een bittere huwelijksstrijd is verwikkeld, thuis met de camera wordt gevolgd. Een psychotherapeut ontrafelt hun verhaal en laat zien hoe het tij kan worden gekeerd. De serie en het onvermijdelijke bijbehorende boek (*Love Life* door Dr Janet Reibstein, ISBN 1-85702-621-7) richten zich op al die Britten, die om wat voor reden dan ook de stap naar de relatietherapeut niet nemen, maar wel hunkeren naar verbetering van de doffe ellende thuis. ■

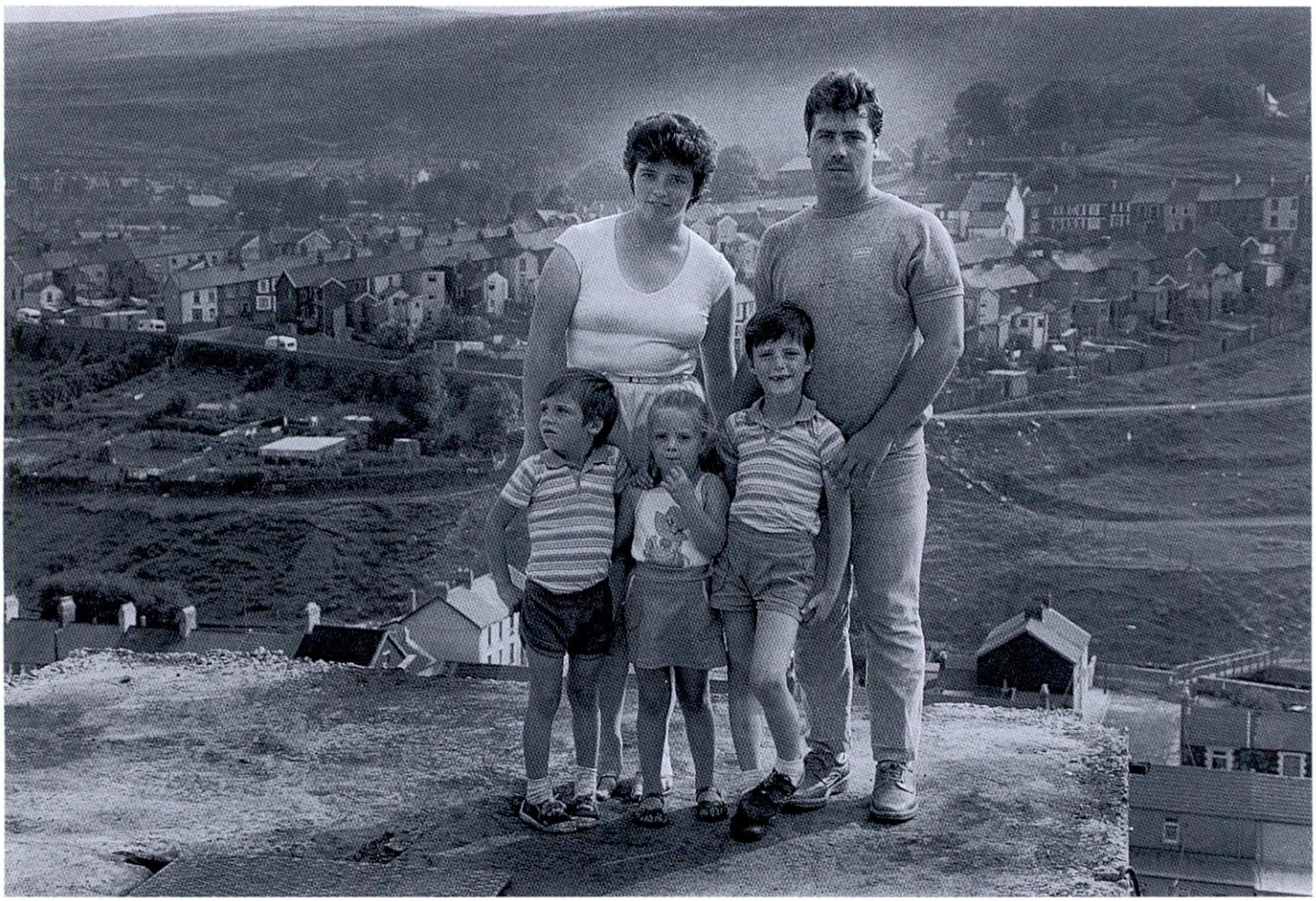

FOTO: ROB HUIBERS/HH

'De koningin heeft

Waar komen gedachten vandaan? Blijven mensen steeds dezelfde persoon? Hoe weten we dat de dingen om ons heen echt zijn? Volgens de beijveraars van kinderfilosofie kunnen zelfs heel jonge kinderen al goed over deze klassiek filosofische vraagstukken van gedachten wisselen. Op zo'n honderd Nederlandse basisscholen wordt aan filosofie gedaan, meestal tot enthousiasme van leraren en leerlingen. "De filosofieles is de plaats op school waar kinderen vragen mogen stellen."

DOOR SIMONE VAN DER BURG

Groep 6, 7 en 8 van de Statenschool in Dordrecht heeft vanmorgen filosofieles. De kinderen zitten in een grote kring rond hun meester, Harrie Snelder. Hij vertelt een verhaal, met een filosofische vraag erin verborgen. Die vraag is: 'Hebben alle dingen een naam?' Iedereen heeft wel iets te vertellen. "Vingers opsteken", roept Snelder door het geroezemoes heen. Meteen vliegen er tien vingers de lucht in en de kinderen beginnen vrijwel gelijktijdig te praten. "Even zoals het hoort", zegt Snelder. "Eén tegelijk."

Vatan zit op het puntje van zijn stoel ongeduldig te wiebelen, zijn vinger in de lucht. "Niet alle dingen hebben een naam", zegt hij, als hij eindelijk de beurt krijgt. "Je kunt ook zelf namen verzinnen. Voor een nieuwe uitvinding bijvoorbeeld. Dat hebben we in de vorige les gedaan. Toen hebben we een naam gegeven aan een spons aan een stok, die je automatisch kunt bewegen: 'stokspons'. Dat ding had nog geen naam."

"Er zijn ook dingen die al een naam hebben, maar die nog niet zijn uitgevonden", zegt Karima. "Een tijdmachine bijvoorbeeld. Die bestaat alleen in je fantasie. Of misschien is een tijdmachine wel een beetje uitgevonden: iemand heeft het in zijn eigen fantasie ontdekt en er een naam aan gegeven."

Aristoteles

De Statenschool geeft al drie jaar filosofie aan alle klassen, vanaf de kleuterschool tot groep 8. Tijdens die lessen leren de kinderen niets over de grote filosofen, zoals Plato, Aristoteles of Descartes: zij moeten zèlf nadenken over de vragen die de grote denkers zich stelden. Zo spreken zij in de klas over de oorsprong van gedachten, over de realiteit van de dingen om hen heen of over de vraag of de identiteit van een persoon altijd hetzelfde blijft, zelfs als hij ouder wordt of groter, dikker en wijzer. Allemaal thema's die nog steeds actueel zijn in de filosofie.

"Filosofie past naadloos in een Jenaplanschool als de onze", zegt de directeur van de Statenschool, Ids Tijsseling. "Kinderfilosofie was eerst een hobby van mij en één van de kleuterleidsters, maar nu is het ingevoerd op de hele school. Je kunt wel zeggen dat het een groot succes is. Bijna alle kinderen vinden het leuk en ze leren er veel van. Ook de kleuters. Jonge kinderen kunnen heel veel, daar sta je soms versteld van. In de kleuterklas hebben we bijvoorbeeld wel eens een les gehad over lucht. 'Van wie is de lucht?' vroegen we de kinderen. Een kleuter ging de lucht indelen in een soort pilaren. Het kind liep rond, tekende een denkbeeldige cirkel rond ieder persoon en trok die door tot het plafond. 'Dat is van jou en dat is van jou', zei hij. Een ander kind was het niet met hem eens. Hij liep rond en deed: 'Pffft, lucht is van iedereen'." Tijsseling imiteert de bewegingen van deze kleuter: hij blaast en zwaait met zijn armen om de denkbeeldige pilaren te doen vervluchtigen. "Dat is toch fantastisch?", zegt hij enthousiast. "Dat kind heeft iets heel essentieels begrepen."

"De kinderen leren heel veel van de filosofieles", beaamt ook Harrie Snelder, de onderwijzer van groep 6, 7 en 8, die op een Jenaplanschool bij elkaar in één klas zitten. "Ze krijgen er zelfvertrouwen van. Als een kind iets goeds heeft gezegd tijdens de filosofieles dan zie je het groeien. Net of hij iets in de schoolkrant heeft geschreven. Dat heeft hetzelfde effect. Ze leren ook heel precies te formuleren. Wij hebben ook veel kringgesprekken hier op school, maar daarin letten de kinderen minder goed op. Ze weten achteraf al-

de taal bedacht'

leen globaal wat er is gezegd. Bij de filosofielessen is dat anders: daar moeten ze zorgen dat ze heel precies vertellen wat ze bedoelen, want de anderen reageren op elk woord."

Handig

In groep 6, 7 en 8 krijgen twee jongens bijna ruzie, omdat een van beiden iets niet goed uitlegt. "Jij neemt altijd alles letterlijk", roept Vatan naar Yorit, die hem heeft uitgelachen. Hij had gezegd dat nieuwe namen wel eens op het journaal worden gepresenteerd, maar hij bedoelde te zeggen dat nieuwe uitvindingen soms op televisie komen. Yorit viel daarover. "Ze zeggen nooit op televisie: 'Er is een nieuwe naam uitgevonden'." Maar als Vatan preciezer moet uitleggen wat hij bedoelt, dan weet hij niets meer te zeggen.

Snelder gaat over op een ander onderwerp. "Waarom gebruiken we woorden?", vraagt hij de klas. "Mensen vinden woorden handig", zegt Ammeke. "Je kunt iets bijvoorbeeld 'keuken' noemen. Als je dat woord gebruikt dan weten anderen waar je bent, waar je heen gaat of wat je gaat doen." Een mooi antwoord, maar Sara ziet een probleem. "Als je zelf die woorden verzint, dan weet niemand wat je bedoelt. Je kunt iets 'tafel' noemen, maar dan weten anderen niet waarover je het hebt."

Hoe maak je een taal die iedereen verstaat? "Woorden zijn misschien wel door bijzondere mensen bedacht", merkt Emek op. "Door Karel de Grote ofzo." Karima haakt hier gretig op in: "Ja, als de koningin een woord gebruikt, dan gaat iedereen het gebruiken." De klas wordt steeds enthousiaster over dit antwoord. Als de leider van een groep de woorden bedenkt en introduceert bij zijn onderdanen, dan kan iedereen elkaar verstaan. Emek formuleert heel treffend waarom hij dit een overtuigende conclusie vindt: "In Suriname spreken ze Nederlands omdat dat land door Nederland veroverd is. Anders spraken ze daar geen Nederlands."

Kinderfilosofie komt oorspronkelijk uit Amerika, waar Matthew Lipman begin jaren zeventig de eerste school voor kinderfilosofie oprichtte. Dit was een school voor onderwijzers: veel leraren uit Europa trokken er heen om te

leren hoe zij filosofieles moesten geven aan kinderen op de basisschool. "De meesten stichtten meteen na thuiskomst een centrum voor kinderfilosofie", vertelt Berrie Heesen, voorzitter van het Centrum voor Kinderfilosofie in Amsterdam. Heesen bezocht in 1990 de Amerikaanse school en heeft sindsdien lesmateriaal ontwikkeld en cursussen verzorgd voor Nederlandse onderwijzers. Hij was ook een van de redacteuren van het filosofieprogramma op de schooltelevisie *Het huis met de twaalf deuren*.

"Als je filosofeert, leer je vragen te stellen, te redeneren", zegt Heesen. "Bijna iedereen in Nederland vindt dat kinderen op school zelfstandig moeten leren nadenken, maar op de meeste scholen weten ze niet hoe ze dat moeten aanpakken. De leer-instrumenten ontbreken. Filosofieles is een goed instrument. Filosofie scherpt het denken van kinderen. Zij leren een onderscheid te maken tussen opvattingen die er wel toe doen en opvattingen die er niet toe doen."

'Als je zelf woorden verzint, dan weet niemand wat je bedoelt'

In Nederland doen ongeveer honderd basisscholen iets aan filosofie. Op sommige scholen, zoals de Statenschool, is de filosofieles als een volwaardig vak geïntegreerd in het lesprogramma, maar op andere scholen geven slechts enkele onderwijzers filosofie omdat zij er zelf in zijn geïnteresseerd. "De verbreiding van kinderfilosofie over de basisscholen gaat veel te langzaam", zegt Heesen bijna verontwaardigd. "Individuele leraren zijn vaak enthousiast, maar zij krijgen hun school niet zo ver."

Filosofie vereist volgens Heesen een andere manier van lesgeven. "Je moet de kinderen vrij laten nadenken en niet de hele tijd zeggen hoe het moet", legt hij uit. "De meeste basisscholen zijn daaraan niet gewend. Zij zien een kind nog steeds als een onbeschreven blad, dat volgeschreven moet worden. De onderwijzers gaan ervan uit dat kinderen niets weten en dat ze er kennis in moeten stoppen. Dat is niet zo. Elk kind dat leert, stelt daarover vragen. De filosofieles is de plaats op school waar kinderen die vragen mogen stellen. Daar leren zij om hun eigen gedachten te onderzoeken, ernaar te luisteren en ze te testen. De meeste kinderen kunnen dat heel goed als ze de ruimte krijgen om het te doen."

Harrie Snelder had aan het begin moeite met de filosofielessen. "Ik wilde steeds aan het einde van de les gaan uitleggen hoe het echt zit", zegt hij. "En ik hield heel erg aan het lesprogramma vast, zoals ik dat bij andere lessen gewend ben. De lessen gingen toen best moeizaam. Nu doe ik het allemaal wat losser. Ik laat de kinderen meer hun gang gaan en probeer in te

Beatrix dicteert het Nederlandse volk de nieuwe woorden

FOTO: HANS KOUWENHOVE/HH

Marie is vijf jaar oud. Ze kan nog niet lezen. Ze heeft een groot T-shirt aan. Daar staan letters op. Marie vertelt vrolijk aan iedereen die voorbij komt: "Kijk, op mijn shirt staat: 'Marie'."
Marie denkt het liefst aan Marie.
Marie loopt naar buiten en komt Tripper tegen. Tripper is samen met zijn broer. Marie laat trots haar T-shirt zien met daarop de letters: K-O-M H-I-E-R!
"Kijk, ik heb een shirt met 'Marie'."
De broer van Tripper kan allang lezen. Die roept: "Kom hier!" Marie kijkt verbaasd. "Ik ben er toch al", zegt ze.
De broer van Tripper lacht. Hij zegt: "Er staat helemaal geen 'Marie' op dat shirt van jou. Er staat op 'Kom hier'!"
Marie sputtert. "Kun jij lezen?", vraagt ze.
De broer knikt. Marie glimt: "Aha, maar voor mensen die niet kunnen lezen staat er 'Marie'."
(ingekort)

Verhaaltje uit: Klein maar dapper, Berrie Heesen, Uitgeverij Damon,

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

'Pffft, lucht is van iedereen'

spelen op de antwoorden die zij geven. Ik probeer verder te vragen, zodat ze gestimuleerd worden tot nadenken. Ze trekken soms wel gekke conclusies, maar uiteindelijk gaat het niet om de antwoorden, maar om de vragen. Wat het juiste antwoord is, daar kom je vaak toch niet uit."

Ids Tijsseling herkent dit. "De eerste les kwamen de kinderen achteraf naar me toe en vroegen: 'En wat is nu het antwoord?' Ik zei: 'Ik weet het niet'. Ik heb toen verschillende argumenten op het bord geschreven, met tegengestelde conclusies. Bij elk argument heb ik gevraagd: 'Is dit een goed argument?' De kinderen vonden alle argumenten goed. Maar de conclusies spraken elkaar tegen! Ik heb toen geconcludeerd dat de antwoorden er niet echt toe doen."

De kinderen vinden filosofie bijna allemaal leuk. Behalve Nathan. "Ik vind er niets aan", zegt hij. "Je moet de hele tijd op je stoel blijven zitten." Hij houdt meer van gym en van computers. Joey vindt het meestal 'wel leuk', maar soms niet: "Soms wordt er echt onzin verteld", zegt hij. "Dan weet je helemaal niet waarover iemand het heeft. Dat is vervelend. Maar soms zie je dan in één zinnetje wat hij echt bedoelt. Daar gaat het om." Een klein Marokkaans meisje, Esmee, staat te stralen als haar wordt gevraagd wat zij van filosofieles vindt. "Leuk", zegt ze. Maar waarom dan? Ze denkt even na: "Je mag je eigen mening zeggen", zegt ze verlegen met haar been draaiend.

"Kinderen die van huis uit geen Nederlands spreken hebben er vaak wat meer moeite mee vanwege de taalachterstand", zegt Tijsseling. "Een Marokkaanse leraar doet de filosofieles soms vooraf een keer in het Arabisch met de Marokkaanse leerlingen. Daarna doen ze het nog een keer in hun eigen klas, in het Nederlands. Dat is steengoed, maar je moet een groot beroep doen op het enthousiasme van de leraren, anders lukt het niet om *alle* kinderen bij de les te betrekken."

In de klas van Snelder doen de kinderen met buitenlandse ouders goed mee. Soms is die verschillende achtergrond ook onderwerp van gesprek. "Is het mogelijk een taal te ontwerpen die iedereen verstaat?", vraagt Snelder de klas. Vatan ziet grote problemen. "Mijn moeder komt uit ex-Joegoslavië. Zij kan de 'g' niet goed uitspreken. Nou ja, ze kan het wel, maar alleen met heel veel moeite."

"Bijna iedereen kan anders Engels spreken", zegt Yorit, die het wel handig zou vinden om met iedereen te kunnen praten. Maar Ammeke ziet het helemaal niet zitten om een andere taal te gaan spreken. "Ik spreek veel liever Nederlands. Wij zeggen 'ding' en de engelsen zeggen 'thing'. 'Thing' is veel moeilijker om uit te spreken. En ik ken ook nog niet alle Engelse woorden."

"Ik moet van mijn vader Arabisch leren", roept Emek. "Dat is pas een moeilijke taal." Maar niemand luistert meer naar hem. De les is voorbij, het speelkwartier begint. De kinderen gaan snel de klas uit, het schoolplein op. Straks is er weer een gewone les: rekenen. ■

ingezonden mededeling

I S V W

Zomerweken in Leusden

Filosoferen over emoties * Emmanuel Levinas * Wijsbegeerte als tekst en als levenshouding * Muziek en filosofie van Renaissance naar Barok * Poëzie en filosofie * Schrijven wat je denkt ...

Alle voordelen van een vakantie gecombineerd met inspirerend denkwerk. Geen van de cursussen vereist bijzondere voorkennis.

Bel voor toezending ISVW-zomerprogramma: 033 - 4650700

Sociaal naar de top

Op 21 en 22 mei houdt het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) in samenwerking met andere organisaties in de Melkweg te Amsterdam een nationale conferentie over het Europese sociale beleid. Centrale vraag: Hoe kan een sociaal beleid bijdragen aan de naleving en versterking van burger- en sociale rechten voor burgers en inwoners van de Europese Unie? Hoe krijgt dit nu gestalte op Europees niveau, waar ontbreekt het aan en waar moet het naar toe?
Wilt u meer weten over de inhoud van deze conferentie dan kunt u contact opnemen met Ellen Verwiel van het HOM, tel. 030-2334027. Meer informatie over organisatie en aanmelding kunt u krijgen bij Else Rose Kuiper van Organisatiebureau Brekend Vaatwerk, tel. 020-6247743.

Vrijheid klinkt door Nederland

Een golf van geluid zal een groot aantal bevrijdingsactiviteiten op 5 mei 1997 verbinden. Van Zwolle tot en met Amsterdam zal door duizenden mensen het ritme '*kort-kort-kort-lang*' (de morsecode van de V van Vrijheid) over een afstand van bijna 300 kilometer worden doorgegeven. 'Vrijheid klinkt door Nederland' is een project van het landelijk bureau van de Kunstbende, in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. In iedere plaats die de golf van geluid bezoekt, geven lokale organisaties het ritme op een eigen wijze door.
Voor meer informatie kunt u terecht bij Dennis Lahey, tel. 020-6633311.

Migrantië

Migrantië is de naam van een project tegen racisme in de Europese Unie. Het stelt zich ten doel om het debat over de positie van migranten in Europa te stimuleren en de eisen van migranten in Europa onder de aandacht van de Europese politiek te brengen. Op 13, 14 en 15 juni beleggen de organisatoren, voorafgaand aan de Europese top, in Amsterdam een schaduwconferentie voor migranten.
In een Migrantenforum ontwikkelen deskundigen van binnen en buiten de migrantengemeenschappen gezamenlijk strategieën voor bestrijding van racisme en verbetering van de positie van migranten in Europa. Hiermee kunnen beleidsmakers de komende vijf jaar werken op lokaal, nationaal en Europees niveau. Thema's van de schaduwconferentie: 'Burgerschap en politieke participatie', 'Sociale zekerheid en armoede', 'Racisme en vreemdelingenhaat', 'Stedelijk leefklimaat' en 'Solidariteit tussen Noord en Zuid'. Bij alle thema's zal de positie van migrantenvrouwen apart aan bod komen.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het secretariaat: tel. 023-5329650.

Arbeid en Zorg op Internet

Van 1 mei tot 1 juli 1997 woedt op Internet een discussie over combinatie van Arbeid en Zorg. Op de Website www.arbeid.net zullen regelmatig stellingen verschijnen waarop werkgevers, werknemers, politici en andere geïnteresseerden kunnen reageren. Een greep uit de onderwerpen: (on)mogelijkheden van flexibel werken, verruiming van arbeidstijden, vaderschap, de rol van het bedrijfsleven en de 'zorgende werknemer' van minister Melkert. Op www.arbeid.net kunt u uw creatieve ideeën, strategieën, dilemma's en oplossingen kwijt. Informatie: Mia Peters van Emancipatiebureau Gelderland, telefoon 026-4454167, e-mail: ebg@antenna.nl

Rechtsongelijkheid in onderwijs

Wat kunnen we doen aan de rechtsongelijkheid binnen het openbaar onderwijs bij de bekostiging van godsdienstig en humanistisch vormingsonderwijs? Het rijk legt de verantwoordelijkheid voor subsidie bij de gemeente. Een aantal van hen wijst die verantwoordelijkheid af . Onder de leus: "De Rijksoverheid moet haar verantwoordelijkheid nemen", benadrukt de VOO (Vereniging voor Openbaar Onderwijs) de noodzaak om op te treden tegen de scheefgroei en rechtsongelijkheid.
Onlangs besloot de gemeente Rijssen onder druk van de RPF/SGP-fractie de subsidie voor het niet-godsdienstige onderwijs stop te zetten. Op 28 februari 1997 heeft de VOO hierover vragen gesteld in de Tweede Kamer. Het mag immers niet zo zijn dat ouders op school A wel de mogelijkheid hebben tot kiezen voor godsdienstig, humanistisch, of Islamitisch vormingsonderwijs, terwijl school B deze mogelijkheid onthoudt omdat een gemeente dit onderwijs weigert te subsidiëren. Het wachten is op een reactie van de staatssecretaris, mevrouw Netelenbos. Meer informatie: Dhyan Vermeulen (PSC.HVO), tel. 030-2341700.

Bordewijk en de drang naar hogerop

Wat is het levensgevoel in de Nederlandse roman? In een serie artikelen brengt Roelie Koning de ideeënwereld van onze schrijvers in kaart. Dit keer: eergevoel à la Bordewijk.

Bordewijks *Karakter* uit 1938 wordt in de Nederlandse cultuur als klassieker gekoesterd. De roman blijft in goedkope edities verkrijgbaar en onlangs heeft een filmer het span Katadreuffe en Dreverhaven van stal gehaald om de strijd tussen die onverzettelijken uit te beelden.
Karakter is het verhaal van het eigenzinnige Rotterdamse volksmeisje Joba Katadreuffe en de machtige proleet Dreverhaven, natuurlijke vader van haar zoon. Zoon Katadreuffe blijkt evenzeer een kopstuk als zijn ouders. Na een faillissement vecht hij, volledig op eigen kracht en tegengewerkt door de vader, voor verwerkelijking van zijn droom: advocaat worden.
In 1988 verschenen novelle en roman samen in een jubileumuitgave, die tegelijk met deel elf van het Verzameld Werk in Rotterdam gepresenteerd werd. Bij die gelegenheid kreeg feestredenaar Maarten 't Hart de kans Joba Katadreuffe als eerste echte BOM-moeder af te schilderen. 't Hart suggereerde de vertelling eens te lezen als een studie naar de effecten van het BOM-besluit op de betrokken kinderen en hun afgewezen natuurlijke vaders. Hij wilde ermee duidelijk maken dat boeken soms verrassend geactualiseerd kunnen worden door de veranderingen in de gemeenschap waarbinnen ze functioneren.
Bordewijk vertoont in zijn werk een fascinatie voor macht en tucht, verschijnselen waar onze cultuur nogal besmuikt mee omgaat. De familierelaties in *Karakter* vormen een rariteitenkabinet met drie solitaire geweldenaren die hun emoties op zeer speciale wijze uiten. Hun sterk ontwikkeld eergevoel komt in onze huidige cultuur evenmin in een gespreid bedje terecht: wat een zinloze zelfkastijding dat moeder Joba geen cent van haar geweldenaar accepteert maar kiest voor een sappelbestaan, of dat zoon Katadreuffe zich beslist op eigen kracht uit een faillissement omhoog wil werken zonder aangeboden hulp te aanvaarden.
Lekker genesteld in ons logisch oordeel worden wij overrompeld en verward door dit onverwachte perspectief. Eenmaal beëdigd als advocaat gaat de zoon voor een laatste afrekening naar zijn vader. Die man heeft hem niet kapot gekregen. Als hij hem vol triomf diens tegenwerking aanwrijft, reageert die: "'Of méégewerkt' (...) En het klonk zo geheimzinnig, deze mens werd op slag een raadsel."
Geheimzinnig is ook de carrièredrang waarmee Katadreuffe behept is. Heeft Bordewijk een roman met een boodschap willen schrijven? Is die boodschap dan dat zo'n eenzijdige gerichtheid op de eigen carrière slecht is, of dient de absolute toewijding daaraan juist bewonderd te worden? Of kunnen beide oordelen verstrengeld zijn? Want wij zijn als beoordelaars lang niet altijd mensen uit één stuk. En dat Katadreuffes drang naar omhoog leidt tot een schrale menselijkheid, is ook niet onomstreden. Een enkele interpretator wijst erop dat Katadreuffe wel degelijk rijper, menselijker is geworden, want bijvoorbeeld in staat de schraalheid in zijn leven aan te voelen. Hij beseft zijn onmacht tot warmte en zorg voor anderen en kan zich daarover weemoedig voelen.
Bordewijk tast machtige drijfveren af. Hij schept karikaturen die soms weer barsten gaan vertonen. Het is weerbarstige materie, dat werk van Bordewijk. De schrijver heeft zich nooit laten verleiden tot uitleg. Het werk moet voor zichzelf spreken. De lezer moet voor zichzelf lezen. Karakter.

Roelie Koning

De film 'Karakter' van Mike van Diem is op 17 april in première gegaan.

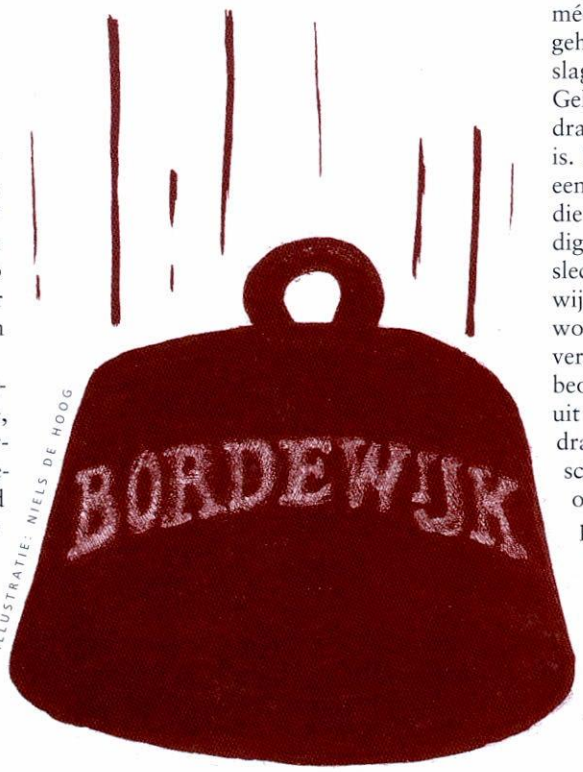

ILLUSTRATIE: NIELS DE HOOG

NLS

Idealen aan het werk

Idealisme, hebben mensen dat nog? Is het niet achterhaald, iets uit de tijd van de grote ideologieën? Het tegendeel blijkt waar: heel veel mensen geven hun idealen concreet gestalte in hun streven naar een menselijker en rechtvaardiger samenleving. Dat doen ze niet hoogdravend maar heel praktisch - in hun werk, in hun beroep of in activiteiten die daar sterk een raakvlak mee hebben. Het zijn idealen waaraan mensen veel van hun motivatie en inspiratie ontlenen. In deze serie komen enkele van deze 'idealisten' aan het woord.

'Aan redders hebben we geen behoefte'

Rochelle Griffin is de drijvende kracht achter de Stichting Vuurvlinder. Een organisatie die geheel op vrijwilligers draait en mensen die met het HIV-virus geïnfecteerd zijn begeleidt in bewust leven en sterven. Door de plotselinge confrontatie met een naderend levenseinde komen veel van hen in een crisis terecht, met alle bijbehorende gevoelens van angst, stress, machteloosheid en kwaadheid. Door deze emoties te delen en oud zeer op te ruimen, komt er veel kracht vrij en kan er een versneld bewustwordingsproces op gang komen. Vuurvlinder wil hen hierin ondersteunen.

DOOR MIRRE BOTS

Vuurvlinder steunt mensen met Aids op verschillende manieren. Zo biedt de stichting workshops aan, bezinningsdagen en een gastenverblijf waar de deelnemers en hun naasten in een huiselijke sfeer op adem kunnen komen, bijvoorbeeld na een ingrijpende ziekenhuisperiode of na het horen van slecht nieuws. In het landelijke Heerewaarden, waar Vuurvlinder sinds 1993 is neergestreken, kunnen zij de rust en ruimte vinden om hun leven weer nieuwe zin te geven. Want sinds kort is - met geld van het Aidsfonds - het huis waar Rochelle Griffin en haar partner wonen grondig verbouwd. Er zijn vijf gastenkamers en twee badkamers bijgekomen en er is een prachtige tuin waar het goed toeven is. Rochelle Griffin: "We zijn geen gewoon verpleeghuis of opvanghuis voor mensen met Aids. Degenen die hier verblijven, moeten aan onze workshops hebben deelgenomen en bereid zijn om hun emoties onder ogen te zien. Ook moeten ze respect hebben voor het proces en de gevoelens van anderen. Per slot van rekening logeren ze in mijn huis en stel ik mezelf en mijn partner heel kwetsbaar op, want onze woonkamer en keuken worden gemeenschappelijk gedeeld. We leven als een familie."

Het hart van het Vuurvlinderwerk is de vijfdaagse workshop 'Thuiskomen'. Deze wordt een aantal keer per jaar georganiseerd en heeft een tweeledig doel. Rochelle: "Het ene is om in een sfeer van veiligheid en vertrouwen emoties te kunnen herkennen, ontladen en integreren. Wij mensen hebben in ons leven allemaal 'oud zeer' opgelopen, waardoor we bepaalde gevoelens onderdrukken. Dat levert blokkades, spanningen en frustraties op. Deze belemmeren ons niet alleen om van het leven te genieten, maar hebben ook direct hun weerslag op ons fysieke welzijn.

De andere poot is: hoe gaan we met stress om? Een bepaalde hoeveelheid stress hebben we nodig om te kunnen functioneren, maar een teveel aan stress leidt tot een onderdrukking van het immuunsysteem, zo blijkt uit steeds meer onderzoeken. Voor mensen met HIV is het zeer belangrijk om daar vat op te krijgen. We ruimen dan ook veel tijd in voor het zoeken naar een plek van stilte en bezinning in onszelf."

Aids, maar ook elke andere levensbedreigende ziekte of overspannenheid vanwege werk, kan mensen uiteindelijk dichter bij hun kern brengen, is de ervaring van Rochelle Griffin. "Door de confrontatie met onmogelijkheden, beperkingen en de eigen sterfelijkheid stellen mensen zich veel meer de vraag wie ze nu werkelijk zijn los van alle schillen die ze gedurende hun leven hebben opgebouwd. Mensen worden zich hierdoor soms bewust van een kern in zichzelf, een pure kern van kracht en liefde. Bij Aids gaat dit bewustwordingsproces vaak extra snel. Veel HIV-geïnfecteerden zijn nog erg jong en daardoor is de schok des te groter. Een vriendin van mij noemde Aids dan ook terecht een afkorting van 'Accelerated Inner Development Syn-

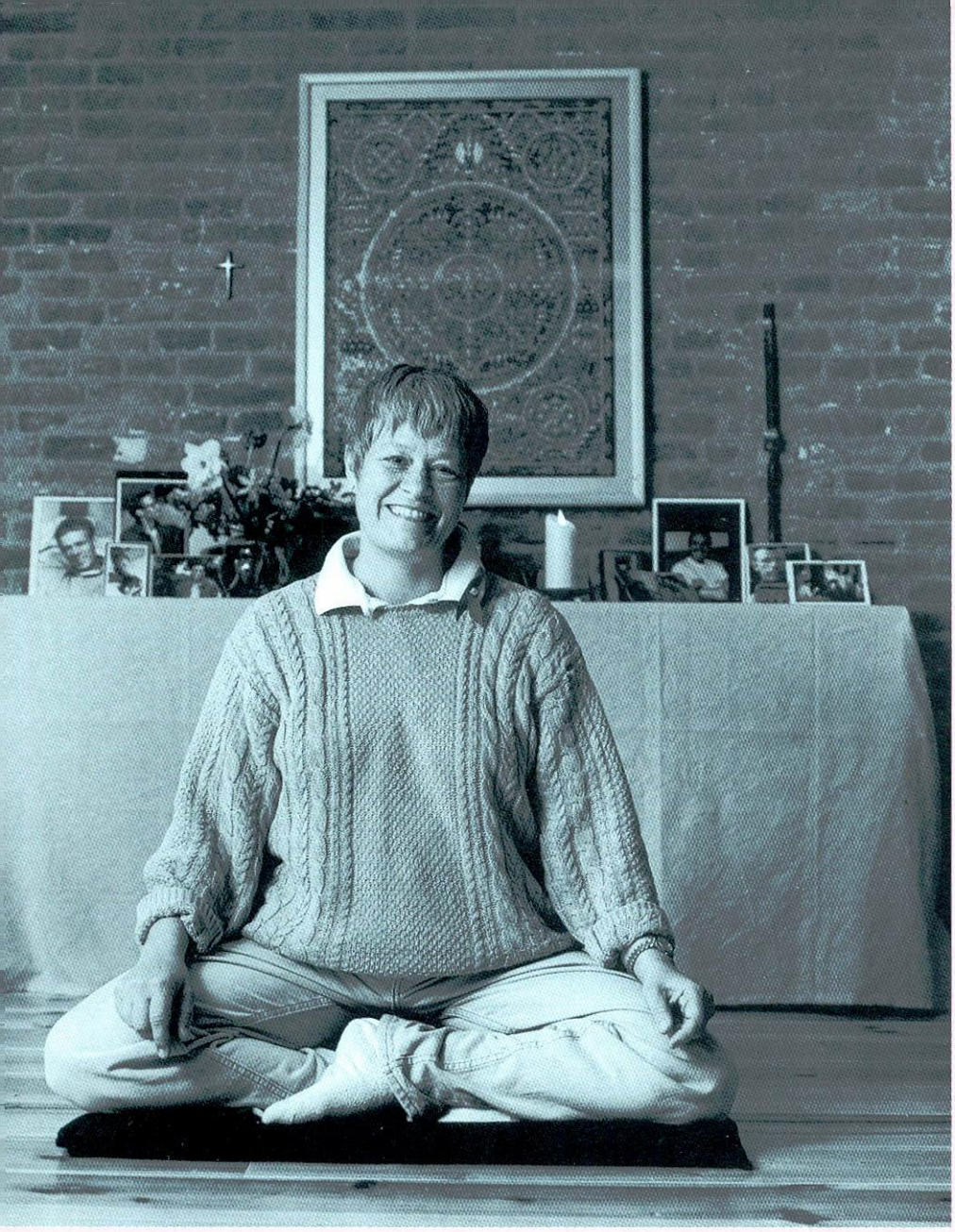

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

Het komt er op aan om naar de stilte te durven gaan

drom', het versneld innerlijk ontwikkelingssyndroom."

Rochelle Griffin weet waarover ze praat, want zelf heeft ze in 1980 een zeer ernstig auto-ongeluk gehad. Dat haalde niet alleen een streep door haar werk, dansopleiding en de mogelijkheid om ooit nog een kind te krijgen, maar leverde haar ook veel operaties ('mijn lichaam hangt met schroeven aan elkaar') en chronische pijn op. Vanwege die pijn werd ze ook in haar latere baan als wetenschappelijk onderzoeker arbeidsongeschikt verklaard. "Dat was moeilijk, want ik ontleende veel status aan mijn werk en inkomen. Ik moest dat noodgedwongen allemaal loslaten en door een ingewikkeld rouwproces heen." Dat bracht haar in aanraking met de workshops van Elisabeth Kübler-Ross. "Van haar heb ik veel geleerd over afscheid nemen en rouwen. Omdat dat mij zoveel baat gaf, ben ik in Amerika de opleiding gaan volgen." De vrijwel dagelijks terugkerende pijn dwong haar ook om zich de vraag te stellen hoe ze met pijn kon leren leven. Dat bracht haar op het pad van de meditatie. "In het zitten en ademhalen leerde ik dat er ook een ruimte is voorbij pijn."
Beide ingrediënten heeft ze vervolgens tot een eigen vorm van levens- en stervensbegeleiding gecombineerd, die ze onderbracht in de stichting Vuurvlinder. "Ook bij een stervensproces en het begeleiden ervan komt het er vooral op aan om naar de stilte te durven gaan en niets te doen. Dat is wat ik in al die jaren heb geleerd: ik hoef alleen maar in aandacht aanwezig te zijn en mee te ademen."

Mensen vragen haar regelmatig of het niet belastend is om altijd maar met stervenden te werken. Maar dat ervaart ze absoluut niet zo. "Ik leer er elke keer weer van, doordat het me confronteert met mijn eigen onaffe zaken. Door deze onder ogen te zien en eventueel op te ruimen kan ik verder groeien. Dat is ook mijn grootste motivatie. Het helpt me te ontdekken wie ik werkelijk ben."
Het kantoorwerk ervaart ze als veel belastender. "Het kantoortje is veel meer mijn bloed-, zweet- en tranenkamer. Want omdat we louter met vrijwilligers werken en inmiddels een enorm adressenbestand hebben, valt er heel wat te regelen." De vrijwilligers, ruim dertig in totaal, komen uit alle hoeken van het land en zijn op diverse manieren inzetbaar. Van een mailing de deur uitdoen tot het daadwerkelijk verzorgen van een deelnemer aan de workshop. Rochelle: "Voorwaarde is wel dat zij ons werk kennen en zelf de vijfdaagse workshop hebben gedaan. We hebben geen behoefte aan redders. Pas wanneer je je eigen emotionele huishouden kunt voeren, de verantwoordelijkheid neemt voor wat je zelf nodig hebt en nee kunt zeggen, kun je de kwaliteit ontwikkelen om voor anderen te zorgen." ■

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

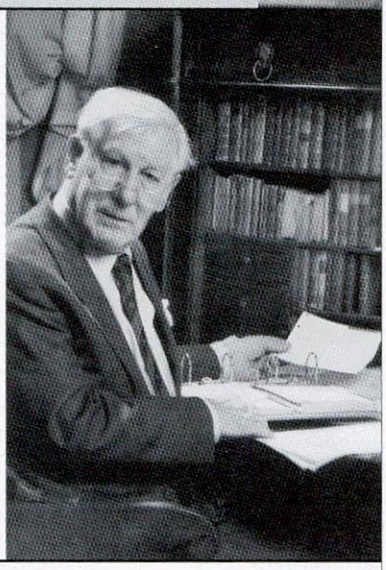

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving.
Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam v / m

adres

pc / plaats

telefoon

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam. H

UVH
UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK
UTRECHT

een nieuwe menswetenschap

DE MOOISTE STUDIE IS DE MENS

Zoek je een opleiding die zowel theoretisch als praktisch de mens en zijn vragen centraal stelt? En dat het liefst op een universiteit waar het klimaat persoonlijk is en massacolleges niet voorkomen? Misschien is de studie humanistiek een goede keuze. Humanistiek is de interdiscipline die vanuit humanistische perspectieven filosofie, ethiek, psychologie, sociologie, pedagogiek, geschied- en religiewetenschappen met elkaar verbindt. En dit alles in een zesjarige, wetenschappelijke beroepsopleiding in de binnenstad van Utrecht.

Dit studiejaar organiseren wij nog een voorlichtingsdag op 7 juni 1997. Ook bestaat de mogelijkheid om een collegedag op de UvH mee te lopen. Ben je hierin geïnteresseerd en/of wil je meer informatie, stuur dan de bon in. Bellen kan ook: (030) 239 01 00.

BON

☐ Ik kom naar de voorlichtingsdag op 7 juni 1997
☐ Stuur mij informatie over de opleiding.
☐ Ik wil deelnemen aan een meeloopdag. (N.B. Wij nemen zo spoedig mogelijk contact met je op.)

Naam: _____ m/v
Adres: _____
Postcode: _____ Plaats: _____
Stuur naar de Universiteit voor Humanistiek.
Antwoordnummer 4031, 3500 VB Utrecht. *(postzegel niet nodig)* *H1/5*

UVH advertentie HUMANIST Verschijningsdatum: 1 mei 1997 afleverdatum: 9 april 1997. 185 mm x 130 mm .

FOTO: JAN BOGAERTS/HH

Levensverhalen van oude mensen

Bij uitgeverij Ten Have verscheen onlangs het boek *Van oude mensen...* van Colet van der Ven. Twintig uitermate boeiende portretten van mensen die aan het begin van deze eeuw zijn geboren. De meesten zijn tussen de 80 en 99 jaar, enkelen iets jonger. Zij zijn geboren in een tijd dat de kerk en verzuiling hun hoogtijdagen beleefden, hebben vaak de Eerste maar in elk geval de Tweede Wereldoorlog meegemaakt en heel wat sociale en maatschappelijke veranderingen aan zich voorbij zien trekken. Dat heeft hun leven soms aardig overhoop gewoeld, maar velen hebben er op eigen wijze een antwoord op gevonden.

Dat leverde twintig indringende levensverhalen op, waarin het geloof, hun verhouding tot kerk, God of religie een belangrijke rol spelen. Daar is ook expliciet naar gevraagd, de interviews stonden eerder als serie in *Trouw*. Toch is er nauwelijks sprake van rechtlijnige of eenduidige opvattingen omtrent geloof en kerk. Als iets opvalt in de verhalen, is het dat de weg 'naar God', naar iets meer vrede en harmonie met zichzelf, niet over rozen gaat. Er is strijd geleverd, gezocht, geworsteld. Er zijn heel wat wegen en omwegen bewandeld voordat men de eigen houding tegenover het leven en de van huis uit meegekregen waarden heeft bepaald. En dat geldt evenzeer voor de paar niet-gelovigen die geïnterviewd zijn.

Juist omdat deze mensen vanwege hun hoge leeftijd voor een bijna afgerond leven staan, kunnen ze er met de nodige afstand en mildheid op terugkijken. Dat levert soms parels van wijsheid en inzicht op. Zo zegt de 97-jarige Pieter van Seeters: "Ik bén meer gekozen dan ik héb gekozen. Vrouwen, werk, ziekte, het gebeurde me, maar niets gebeurt zonder reden." En de 90-jarige Dorothea Brähler-Kühnen: "Ik besef dat al die jaren van strijd, intens zoeken, bezig zijn, nodig waren. Nu ik op deze leeftijd ben, wordt alles simpeler."

De portretten kunnen met recht levensverhalen genoemd worden die de twintigste eeuw weerspiegelen, zoals de ondertitel van het boek luidt. Want als de verhalen iets duidelijk maken, is het hoe ontzaglijk veel er deze eeuw is veranderd. Zoals in het voorwoord staat: "De mensen die in dit boek aan het woord komen zijn in een heel andere wereld geboren. Zonder radio en televisie, zonder vliegtuigen en auto's, maar wel met zeilboten, stoomschepen en treinen, waarbij je uitvoerig afscheid nam als je erin stapte. Want zo snel weerom was je meestal niet." Al lezende besef je eens te meer dat hier een generatie wordt geportretteerd die bijna uitgestorven is, een leef- en denkwereld die vrijwel verdwenen is.

Dat is voor mij de grote waarde van het boek. Onze wortels en geestelijke waarden liggen nu eenmaal in het verleden. We kunnen daar maar beter kennis van nemen zolang het nog kan. Zeker als die kennis komt uit de mond van mensen die de gezegende leeftijd hebben bereikt dat ze er op een beschouwende, relativerende en soms humoristische manier over kunnen vertellen. Zoals de 90-jarige Anne Biegel. "Een paar maanden geleden werd ik als oude journaliste voor de radio geïnterviewd door de jonge garde. Waar ik dan over schreef in de periode na de oorlog? Over het dienstbodenloze tijdperk en de eerste vrouwelijke rechter? Ze begrepen er niks van. Ineens werd ik zo moe van de gedachte dat mijn leven hen vreemd was, dat ik achter elkaar vijf stripverhalen van Tom Poes heb gelezen. Toen ging het weer goed met me."

Mirre Bots

Colet van der Ven, 'Van oude mensen... De twintigste eeuw weerspiegeld in twintig levensverhalen', Ten Have, 145 blz., *f*29,90.

RTV programma's

RADIO

Maandag 5 mei, 13.08 - 14.00 uur, Radio 5

De Radio-5 documentaire: De Waarheid is walgelijk

Kinderen worden in oorlogen niet gespaard. Altijd zijn ze slachtoffer, soms ook dader. De zang van het jongenskoor van St. Bavo begeleidt de verhalen van vier kindsoldaten: Amir, Rafaël, Zacharia en Arlindo. Hun woorden verhullen meer dan ze onthullen. Adriaan van Dis verhaalt over zijn reis door Mozambique zoals beschreven in zijn boek 'In Afrika'.

Maandag 5 mei, 21.00 - 21.40 uur, Radio 5

De Verbeelding: De Mei van Gorter

Een nieuwe lente en een nieuw geluid:
Ik wil dat dit lied klinkt als het gefluit,
Dat ik vaak hoorde voor een zomernacht
In een oud stadje, langs de watergracht -

In 1889 verscheen Mei, het beroemde, klassieke gedicht van Herman Gorter (1864-1927), dat in een oorspronkelijke taal en met een nieuwe beeldspraak de Nederlandse natuur verheerlijkt. Dit episch-lyrische gedicht wordt beschouwd als het hoogtepunt van de poëzie der Tachtigers.

Maandag 5 mei, 16.02 - 16.45 uur, Radio 5

Boven het dal

(Live) interviewprogramma met mensen die in hun leven nog plaats hebben voor idealen.

Criminoloog Manuel Kneepkens is dichter en ook leider van de Rotterdamse Stadspartij. In de gemeenteraad pleit hij voor terugkeer van de witte fiets en de zeppelin in Rotterdam. Een dichter is in de politiek helemaal op zijn plaats, vindt Kneepkens, want hij gelooft in de 'forza poetica', de kracht van de poëzie die de samenleving kan veranderen. De opdracht van de mens is deze aarde beter achter te laten dan hoe hij haar aantrof. Kneepkens is sterk geëngageerd met de natuur. Hij betreurt de vergiftiging van grond en water en het gesol met dieren in de bio-industrie. Geïnspireerd door het boeddhisme, pleit hij voor het vastleggen van de rechten van het dier in een 'contrat naturel'. Dorothée Forma sprak met hem.

Maandag 5 mei, 16.45 - 17.00 uur, Radio 5

Het Radioverhaal: Het huis van de macamba

Een blanke vrouw keert na vele jaren terug op Curaçao, het eiland van haar jeugd, en worstelt met de vraag of dit haar 'thuis' is. Ze wordt heen en weer geslingerd tussen nostalgische herinneringen en het besef dat ze 'haar eiland' als macamba (zoals Nederlanders daar genoemd worden) niet werkelijk kent.

Maandag 12 mei, 17.45 - 18.00 uur, Radio 5

Kwartier Humanisme: 'Sociaal naar de top'

Op 21 en 22 mei organiseert het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) een nationale conferentie over het Europese sociale beleid. Hoe krijgt dit nu gestalte, waar ontbreekt het aan en waar moet het naartoe? Als aanvulling op de politieke en sociale dialoog staat tijdens deze conferentie het gesprek met de burgers van Nederland centraal. Zowel de sceptici als de idealisten kunnen met elkaar het debat aangaan. Een gesprek hierover met Ellen Verwiel van het HOM.

Maandag 19 mei, 17.45 - 18.00 uur, Radio 5

Kwartier Humanisme: 'Pil van Drion'

De Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie wil het wettelijk mogelijk maken dat de 'Pil van Drion' beschikbaar komt voor ieder die dat weloverwogen wenst. Met die pil kan iemand zelf een einde aan het leven maken op het moment dat hij of zij dat geschikt acht. Het Humanistisch Verbond is daar tegen. 'Pas indien en wanneer blijkt dat de dood inderdaad de enig mogelijke oplossing is, mag euthanasie of hulp bij zelfdoding worden overwogen', stelt het Verbond in een onlangs verschenen rapport. Een discussie hierover met Emmy Lopes Dias (bestuurslid Stichting Vrijwillig Leven) en Gert van Dijk (ethicus en woordvoerder van het Humanistisch Verbond).

Sotsgorod, westerse architecten in de Sovjetunie

TELEVISIE

Woensdag 14 mei, 22.50 - 23.40 uur, Nederland 1

Sotsgorod, Steden voor de heilstaat

Na de revolutie in 1917 wilden de Russische autoriteiten zo snel mogelijk beginnen met het ontwikkelen van de landbouw en de industrie in de nieuwe socialistische staat. Daarom werden in de jaren '20 architecten uit het westen aangetrokken om de zogenaamde 'Sotsgorods', de nieuwe steden, te ontwerpen. Architecten zoals Mart Stam en Han van Loghem gingen vol enthousiasme en idealisme naar de Sovjetunie om hun bijdrage aan de socialistische heilstaat te leveren. In 'Sotsgorod, Steden voor de heilstaat' komen enkele van deze pioniers aan het woord en wordt een beeld gegeven van de soms barre omstandigheden waarin zij moesten werken.

Nieuwe serie: Massiv

'Massiv' is een gloednieuw, veertig minuten durend praatprogramma dat confronteert, uitdaagt en vermaakt. Spil en gastheer is **Guilly Koster**. In iedere aflevering staat één thema centraal en zijn gasten uitgenodigd die omwille van de bijzondere betrokkenheid bij het onderwerp hun visie bloot leggen.

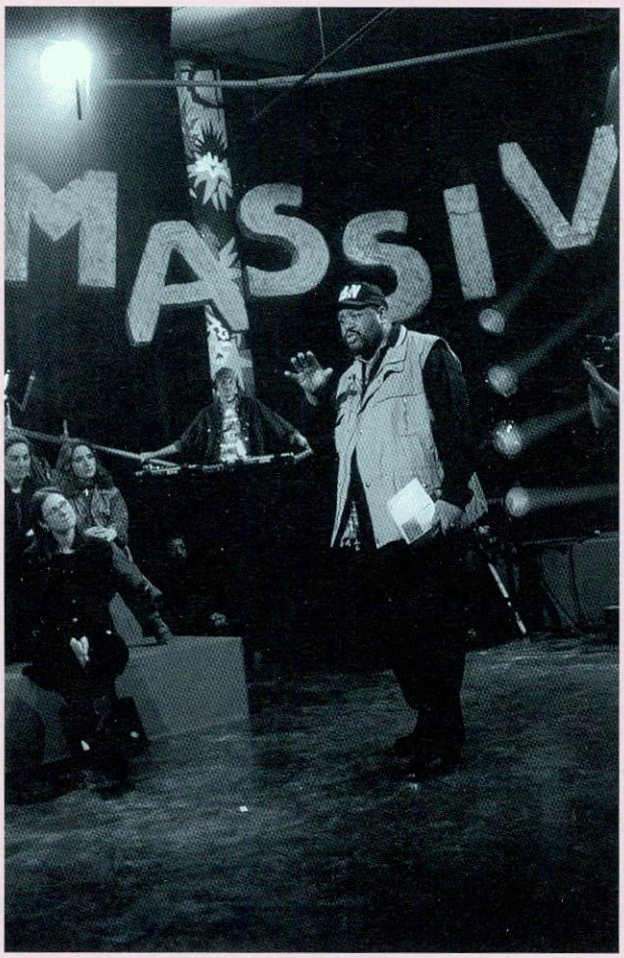

Guilly Koster in Massiv

Woensdag 7 mei, 22.00 - 22.40 uur, Nederland 1

Massiv: Angst en bescherming

Wat doe je als je bedreigd wordt? Dit overkomt Tweede Kamerlid Tara Oedayraj Singh Varma (Groen Links) regelmatig. Zij komt er openlijk voor uit, maar, zegt ze: 'Ik laat me niet makkelijk kisten.' De andere speciale gast in het programma is Klaas Wilting, de bekende woordvoerder en persvoorlichter van de Amsterdamse politie. Ook hij is vaak bedreigd. Massiv over gevoel van onveiligheid, criminaliteit en jezelf beschermen.

Overige uitzendingen van Massiv in mei (zelfde dag en tijd):

14 mei:

Het jaar 2000 en het derde millennium

De 20ste eeuw wordt wel eens 'de snelste eeuw aller tijden' genoemd. Kan het allemaal nog sneller? Welke gevaren schuilen achter de groeiende rol van de techniek in ons leven? Niet iedereen heeft een doembeeld van de toekomst. Vandaag praat Guilly Koster met gasten die zich al enige tijd bezighouden met mogelijke ontwikkelingen in de 21ste eeuw; de een maakt zich zorgen over de gevolgen voor bedrijven en het maatschappelijk leven als computers in het jaar 2000 volstrekt in de war raken, de ander legt uit hoe zijn bedrijf hier een oplossing voor kan aanreiken. Volgens een astroloog valt 2000 in het Aquarius-tijdperk en wordt die periode gekenmerkt door innerlijke en persoonlijke kracht. En dan is er nog een jonge modeontwerper, volgens wie rubber dé stof van de toekomst is.

21 mei:

Beter signaleren dan verzwijgen in de media

Kun je in de media zomaar zeggen wat je wilt, zelfs als het kwetsend is voor een persoon of bevolkingsgroep? Een gesprek met o.a. Sietse van der Hoek, journalist bij de Volkskrant en de eerste van origine Surinaamse vrouwelijke rechter, mevrouw Bruyne.

28 mei:

R&B als subcultuur

R&B ontstond oorspronkelijk begin jaren '90 in Amerika. In 1994 waaide deze nieuwe life-style over naar Nederland. Over de 'do's' en 'don'ts' in de R&B *scene*. Wat zijn de ongeschreven codes en in hoeverre kun je jezelf zijn?

HV•NIEUWS

VAN HET HOOFDBESTUUR

Geestelijke verzorging

Het humanistisch geestelijk werk is in beweging, en dat is goed. In een recente vergadering (maart 1997) heeft het hoofdbestuur ingestemd met het voorstel 'Benoeming tot humanistisch geestelijk verzorger'. Zoals u zich wellicht weet te herinneren, heeft het hoofdbestuur medio 1996 een commissie ingesteld die de bevoegdheidstoekenning aan humanistisch geestelijk verzorgers op zich zou gaan nemen. Voor ons ligt nu een regeling, waarin uniforme, heldere en eenduidige criteria en procedures zijn vastgelegd die zowel voor de ambtsdragers, het HV als voor het functioneren van de commissie van belang zijn.
Dit is een eerste stap in een heel traject van kwaliteitsbewaking van het ambt, zowel professioneel als levensbeschouwelijk. Voor de toekomst zou gedacht kunnen worden aan de verdere ontwikkeling van het beroepsprofiel. Vervolggesprekken met vertegenwoordigers van het HV, de Universiteit voor Humanistiek, beroepsbeoefenaren en hoofden van dienst zijn daarvoor noodzakelijk. Uit gesprekken met de diverse gremia mogen we gelukkig concluderen dat 'de neuzen weer eenzelfde kant opkijken' en dat is bemoedigend. Toch moeten we op onze tellen blijven passen. GV-defensie verkeert nog steeds in een reorganisatiefase. GV-justitie heeft te maken met de aankomende Penitentiaire Maatregel omtrent geestelijke verzorging. En, zoals we weten, is de zorgsector in sterke beweging. Hoe dan ook, het motto blijft dat alleen in gezamenlijkheid een eigentijdse geestelijke verzorging tot stand gebracht kan worden.
Marian Verkerk

Standpunt over de 'Pil van Drion'

Mogen dodelijke middelen worden verstrekt aan mensen bij wie op dat moment geen sprake is van ondraaglijk lijden? Impliceert het zelfbeschikkingsrecht dat mensen op ieder gewenst moment hulp bij zelfdoding moeten kunnen krijgen? Het Humanistisch Verbond publiceerde onlangs een standpunt waarin ingegaan wordt op deze en andere vragen rond de 'Pil van Drion'. De conclusie van de nota is dat de Pil van Drion niet het juiste antwoord is op de angst die mensen hebben voor hun eigen levenseinde, maar dat de samenleving wel de plicht heeft om die angst zoveel mogelijk weg te nemen.

Het standpunt is gratis op te vragen bij de afdeling publieksvoorlichting van het Humanistisch Verbond, 020-5219090 (Astrid Kosterink).
Voor verdere vragen of meer informatie kunt u contact opnemen met Gert van Dijk 020-5219000.

Literatuur

Op dinsdag 27 mei houdt Hilde van Vlaanderen, oud-voorzitter van de afdeling Nijmegen, een lezing over humanisme en literatuur. Plaats: Clockenweerde, Klokkenlaan 85, Den Bosch-Noord. Aanvang 20.00 uur. Meer informatie: 073-6415677 (Jaap van der Busse).

Verslag Hoorzitting 'Digitaal, mensentaal?'

Ruim tweehonderd belangstellenden waren op 25 januari getuige van de publieke hoorzitting in Zwolle over de maatschappelijke gevolgen van de informatiemaatschappij. Het HV en het Platform Wetenschap en Ethiek hebben samen een bulletin uitgegeven waarin uitgebreid verslag wordt gedaan van deze bijeenkomst. U kunt deze uitgave gratis in uw bezit krijgen door te bellen met publieksvoorlichting, tel. 020-5219090 (Astrid Kosterink).

Machts-verschillen en tijdsbesteding

Als we niet erkennen dat de macht tussen de seksen in de huidige maatschappij ongelijk is verdeeld, dan kunnen we de doelstellingen van het humanisme niet dichterbij brengen. Humanisten die veronderstellen dat alle burgers dezelfde mogelijkheid tot zelfbestemming en maatschappelijke invloed hebben, legitimeren de bestaande verschillen. Vermindering van die machtsongelijkheid is alleen mogelijk door een drastische herverdeling van betaalde arbeid, zorg, vrijwilligerswerk en tijd voor ontspanning.
Op 8 maart, vrouwendag, heeft de werkgroep 'Humanisme-Feminisme' een rapport met die strekking overhandigd aan Marian Verkerk, de voorzitter van het Humanistisch Verbond. Het rapport, getiteld 'Je tijd of je leven', maakt duidelijk dat humanisme zonder feminisme slechts een half humanisme is. Feminisme hoort een geïntegreerd perspectief te zijn binnen het humanisme. Het rapport is toegespitst op een actueel thema, de tijdsbesteding. Tijdsbesteding blijkt in onze maatschappij zeer ongelijk over de bevolking verdeeld te zijn. Humanisten zouden zich moeten inzetten voor een minder ongelijke verdeling van soorten tijdsbesteding over personen. Niet alleen vanuit het oogpunt van rechtvaardigheid, maar ook omdat een zinvol leven vraagt om een combinatie van (betaald en/of onbetaald) werk, zorg voor anderen en vrije tijd. Het rapport doet concrete aanbevelingen voor het HV om dit te bereiken. Het hoofdbestuur heeft het rapport inmiddels positief ontvangen en vindt dat een verwerkelijking van de aanbevelingen niet het einde, maar een (hernieuwd) begin van een discussie binnen het HV moet zijn.
Inmiddels is Nederland een

de pen als lotgenoot

Chronisch zieken, mensen uit hun naaste omgeving of anderen die hun ervaringen over het leven met een chronische aandoening op schrift willen stellen, kunnen nu meedingen naar de

stimuleringsprijs
de pen als lotgenoot 1997

Meer weten?
Neem dan contact op met:
Secretariaat
de pen als lotgenoot
Postbus 78
1420 AB UITHOORN
Telefoon: (0297) 54 02 25
Telefax: (0297) 56 80 17

de pen als lotgenoot is een initiatief van het Fonds voor Chronisch Zieken

multi-culturele samenleving. Ook dat vraagt om een discussie binnen het HV, want we kunnen niet langer volstaan met simpelweg stellen dat onze uitspraken een algemeen-menselijke geldigheid hebben. Dat dreigt immers te leiden tot een ontkenning van sekseverschillen en culturele diversiteit, met als resultaat dat vrouwen of culturele minderheden geen recht wordt gedaan. Om deze discussie verder vorm te geven, heeft het hoofdbestuur het plan opgevat om een commissie c.q. netwerk op te richten die gevraagd en ongevraagd adviezen en voorstellen ontwikkelt.
Hoewel het hoofdbestuur ook zelf op zoek zal gaan, wil het toch een oproep doen aan geïnteresseerden. Van kandidaten wordt tenminste verwacht dat zij brede kennis hebben - hetzij theoretisch, hetzij praktisch - van deze problematiek. Ook degenen die denken kandidaten te kennen die aan dit profiel voldoen, worden gevraagd te reageren. Uw reacties kunt u sturen naar het Landelijk Bureau, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam, onder vermelding van 'humanisme/feminisme/multi-culturalisme.

Het rapport van de werkgroep, 'Je tijd of je leven', is op te vragen bij Gert van Dijk, tel. 020 - 5219000.

Nieuw telefoonnummer Humanitas
Het landelijk bureau van de vereniging Humanitas heeft een nieuwe telefoonnummer: 020-5231100.
Het faxnummer blijft 020-6227367.

Nieuwe nummers HOS
De HOS heet voortaan Humanistische Omroep. Het nieuwe telefoonnummer is 035-6722020, het nieuwe faxnummer 035-6722025.

Landelijke bijeenkomst Humanistisch Perspectief op 31 mei

Wat moet het HV vinden van het klonen van schapen, de opkomst van de informatiematschappij, consumentisme, gezinspolitiek en religieus fundamentalisme? Belangrijke vragen waarop het HV een integrale visie dient te ontwikkelen om een rol te kunnen spelen in maatschappelijke discussies. Momenteel is het HV druk bezig om deze visie vast te leggen in een Humanistisch Perspectief dat thematisch de algemene lange-termijndoelen omschrijft die het HV zich stelt. Om deze thema's vast te stellen zijn in maart drie regiobijeenkomsten georganiseerd waarop de leden konden brainstormen over de inhoud van het Perspectief. Inmiddels heeft het hoofdbestuur hieruit acht hoofdthema's en vele subonderwerpen geselecteerd en feitelijk is nu dan ook de inhoudsopgave van het Perspectief gereed. Als vervolg hierop wordt op zaterdag 31 mei in Utrecht een dag gehouden die gewijd is aan de inhoudelijke invulling van het Perspectief.
Tijdens deze dag worden de thema's in groepen besproken aan de hand van stellingen die door de deelnemers aan het begin zijn ingebracht. De hoofdthema's zijn: 1) grondslagen voor een humanisme van de 21ste eeuw, 2) identiteit en diversiteit, 3) medische- en zorgethiek, 4) ecologie, 5) sociaal economische participatie, 6) opvoeding, onderwijs en cultuur, 7) technologie en samenleving en 8) het internationale perspectief. Onder ieder hoofdthema valt een groot aantal sub-thema's. Deze belangrijke bijeenkomst vindt plaats op zaterdag 31 mei van 11.00 tot 16.00 uur in het CSB-gebouw, Kromme Nieuwe Gracht 39 te Utrecht. Als u deze dag wilt bijwonen dient u zich voor 22 mei aan te melden bij Dini Boer op 020-5219040. U ontvangt dan het programma van de dag, een routebeschrijving en een overzicht van de thema's waarover gepraat kan worden. Ook wordt u dan gevraagd om vooraf enkele stellingen te bedenken waarover gediscussieerd kan worden. De toegang is gratis, maar als u wilt lunchen zijn de kosten *f*15,- die u aan de zaal kunt voldoen. Wilt u bij opgave aangeven of u mee wilt lunchen?
Dus: wilt u meepraten over de maatschappelijke stem van het HV, kom dan op 31 mei naar Utrecht!

HUMANISTISCHE ZOMERSCHOOL

Deze zomer start het HV met de 'Zomerschool'. Een aanbod voor leden van het HV die in Aardenburg, Zeeuws-Vlaanderen vakantie kunnen vieren in een aantrekkelijke ambiance met een mix van boeiende onderwerpen en recreatieve activiteiten. We zijn erin geslaagd een uitstekend hotel te vinden en deskundige begeleiding. Het vestingstadje Aardenburg ligt in de buurt van strand en Vlaamse steden als Brugge en Gent.
17 t/m 21 juli: 'Filosofie, hier en nu', 28 juli t/m 1 augustus: 'Een andere werkelijkheid met creativiteit', 4 t/m 8 augustus: 'Humanistische opvoeding: Bloeien of snoeien?' De prijzen van deze geheel verzorgde HV-zomerschool liggen tussen de *f*275,- en *f*500,- (afhankelijk van inkomen). Voor kinderen geldt een korting. Er zijn nog plaatsen maar wacht niet te lang. De folder kunt u aanvragen bij HV-verenigingszaken, telefoon 020-5219040 (Dini Boer).

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

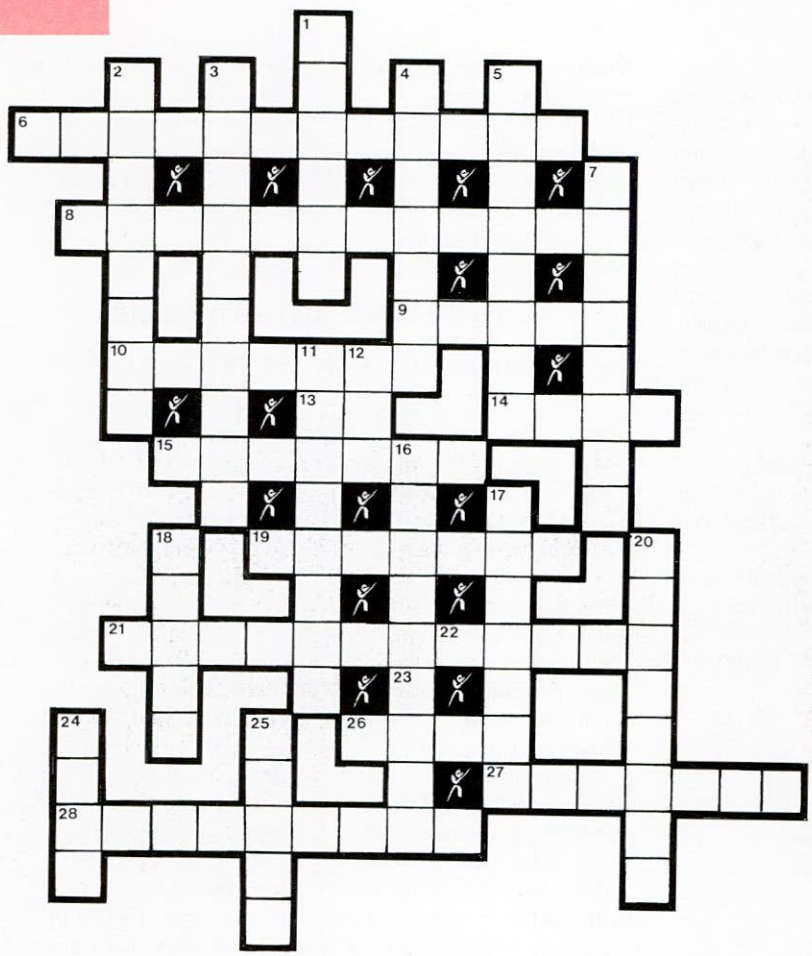

Horizontaal

6 Explosieve vrucht. (12)
8 Smalle leest. (12)
9 Klein begin dat klinkt als een grote rivier. (5)
10 Zo blijft er niets over van de cosmetica. (7)
13 Daar draait alles om. (2)
14 Kansspel van twee meisjes. (4)
15 Verwacht geen bloemen als uw planten daar naartoe gaan. (7)
19 Hierbij is willoze gehoorzaamheid vereist. (7)
21 Engels stierkalf? (6)
22 Houdt zich schuil onder het gras. (5)
26 Heeft 3 of 4 poten. (4)
27 Zij rijdt in Zuid-Amerika. (7)
28 Hoopgevende aansluiting. (9)

Verticaal

1 Recht op een uitstekende uitvinding. (6)
2 Uniform dat grotendeels voor apen bestemd is. (8)
3 Tijdelijk verblijf voor Noord-Europeanen. (10)
4 Het dunne deel van een letter opfrissen. (7)
5 Deze generatie is niet meer. (8)
7 Eenzame sluizen. (8)
11 Hoofdzaak. (8)
12 Zenuwachtige boom. (3)
16 Met dit vuur mag gespeeld worden. (4)
17 Groente die haast een gevecht is. (7)
18 Hij mag 't weten. (5)
20 Van werkgever veranderen. (8)
23 Op hoge kaarten loeren. (4)
24 Verpletterende muziek uit Wenen. (4)
25 Archeologen leggen dit bij dit. (5)

Oplossing cryptogram aprilnummer

Horizontaal
4 kogelbiefstuk, 9 duitendief, 12 katje, 13 gok, 14 nik, 16 blijde, 18 maanziek, 19 erker, 20 Z.A., 21 nok, 22 overzetten, 24a om, 25 in, 26 ontroerd, 28 enkel, 29 blauw.

Verticaal
1 voorkomend, 2 feestvarken, 3 buidelrat, 5 bode, 6 enig, 7 spek, 8 pendelen, 10 tolk, 11 fier, 15 visvrouw, 16 bezem, 17 ij, 23 zoden, 24 titel, 27 team.

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 52-ste jaargang nr.5, mei 1997.

Redactieadres
Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219030.
e-mail: hv@euronet.nl

Redactie-secretariaat:
Saskia van Loenen

Kantooradres:
Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080

Algemene informatie:
020 - 5219000

Redactie:
Marjan Slob (hfdred.)
Mirre Bots

Vormgeving:
Studio Brouwer

Medewerkers dit nummer o.a.:
Alice Broeksma, Simone van der Burg, Christa Carbo, Bamber Delver, Sijmen Hendriks, Niels de Hoog, Roelie Koning, Peter van der Meer, Chris Pennarts, Paul Romijn, Evert Wassenaar.

Redactiecommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Peter van Agteren

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Utrecht B.V.

Foto omslag:
Chris Pennarts

Internet:
De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-Homepage: http://www.omroep.nl/human/

Teletekst:
De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist
De Humanist wordt ook ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost *f* 30,-. Aan te vragen bij:
Centrum voor gesproken lectuur,
Tel. 0486-486486

Advertentie-exploitatie:
Insight Media
Pieter Goenee
Postbus 509 - 1250 AM Laren
Tel. 035-5395222 - Fax 035-5311164.

De tarieven van januari 1996 zijn van kracht. Informatiefolder is op aanvraag verkrijgbaar.

De Humanist wordt gedrukt op lichthouthoudend mc papier, chloorvrij.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

Vrijheid, rechtvaardigheid en respect voor menselijke waardigheid. Het Humanistisch Verbond draagt deze waarden uit door zich sterk te maken voor het recht op zelfbeschikking, voor gelijke behandeling, voor mensenrechten. Door het bevorderen van maatschappelijke discussies over medische ethiek, de vluchtelingenproblematiek en het consumptievraagstuk. Maar ook door bijvoorbeeld in ziekenhuizen en gevangenissen geestelijke verzorging te bieden.
Pasklare antwoorden heeft het Humanistisch Verbond niet, wel een inspirerende visie en kritische vragen. Hieronder drie mogelijkheden om kennis te maken met het Humanistisch Verbond.

Abonnee op de Humanist

Een jaarabonnement kost u slechts f 47,50. Hiervoor ontvangt u negen nummers per jaar, waaronder een dubbeldik themanummer (december/januari). Wilt u eerst kennismaken met de Humanist, dan is een proefabonnement ook mogelijk (3 nummers voor f 10,-). Voor een abonnement in het buitenland betaalt u f 75,- per jaar.

Donateur van het Humanistisch Verbond

U bent al donateur van het Humanistisch Verbond voor f 35,- per jaar. Uw financiële bijdrage is van groot belang nu de overheid elk jaar minder subsidie verstrekt en andere inkomsten niet meer groeien. Als donateur ontvangt u tenminste twee keer per jaar informatie, waarbij één keer een nummer van de Humanist.

Lid van het Humanistisch Verbond

Met ingang van 1 januari 1996 bedraagt de minimumcontributie f 95,-; een hogere bijdrage is natuurlijk welkom! Leden met een minimum-inkomen betalen f 55,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 40,- per jaar. Bij het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond is de Humanist inbegrepen. Per lid kan één persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap (zonder Humanist). Als u eerst meer informatie wilt, kan dat natuurlijk ook.

Wij hopen u als abonnee, donateur of lid te mogen begroeten!

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou willen lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f 47,50 schenken? Vraag dan snel de kaart aan waarmee u familie, vriend(in), kennis of buur kunt opgeven. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Eén telefoontje naar het Humanistisch Verbond is genoeg: 020-5219030.

De Humanist: een blad dat prikkelt tot nadenken en inspireert tot keuzes

Het volgende nummer verschijnt begin juni. Kopij hiervoor moet voor 6 mei binnen zijn bij de redactie.

Speciale aanbieding

drie themanummers voor *f* 15,-

De dubbeldikke themanummers van de Humanist zijn nog altijd zeer geliefd bij de lezers. Veel mensen bestellen extra exemplaren omdat ze hun eigen exemplaar hebben uitgeleend - en nooit meer teruggekregen - of als cadeau hebben weggegeven. Zolang de voorraad strekt hebben we voor u drie speciale themanummers in de aanbieding:

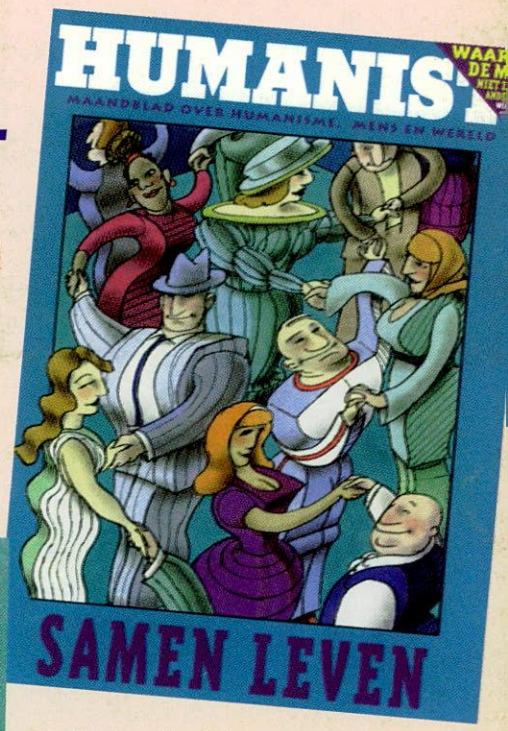

In dit speciale jubileumnummer van 1995 alles over hoe mensen met elkaar samen leven. De individualisering lijkt te ver doorgeschoten. Steeds meer mensen zijn dan ook op zoek naar meer broederschap, naar een nieuw soort samen leven. Met voldoende ruimte voor het individuele in de mens. Is het moeilijk om die balans te vinden? 100 Pagina's over (in)tolerantie, saamhorigheid, vooroordelen, opvoeden en vriendschap. Lees hoe blank en zwart leren samenwerken in de theatergroep Nultwintig. Hoe autochtonen en nieuwkomers in de Betuwe met elkaar omgaan. En hoe leer je kinderen eigenlijk 'samen leven'? Met als uitsmijter een speciaal jubileumkatern over het werk van Humanitas en het Humanistisch Verbond.

"Hoe gaat het met je? Ja, druk." Het zomernummer van 1996 staat helemaal in het teken van de tijd. Ruim 60 pagina's over de dwingende tijd van kalenders, klokken, roosters, agenda's en deadlines. De een komt altijd tijd tekort, de ander heeft tijd over. Hoe ervaar je de tijd als je moet wachten op je vrijheid in de bajes? Hoe geduldig ben je nog als je dagen moet wachten aan de Poolse grens? En de beleving van tijd in verschillende culturen: op tijd komen voor een afspraak op Curaçao? "Ach man, doe niet zo makamba, doe niet zo Nederlands".

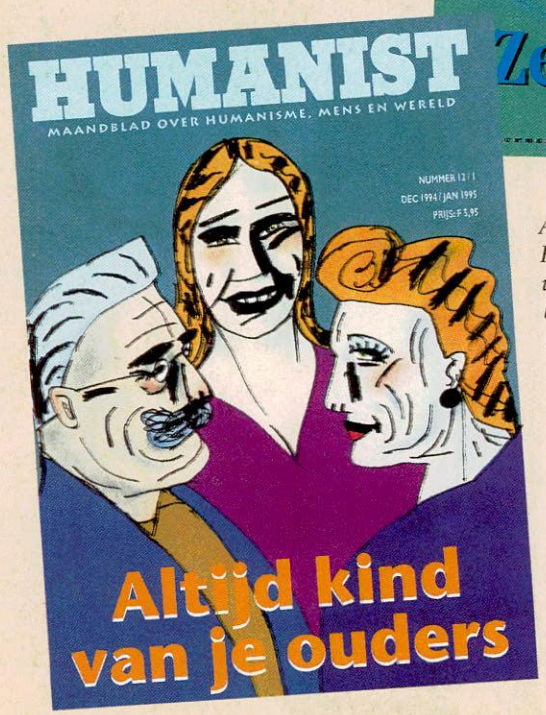

Altijd kind van je ouders. Daarover gaat het winternummer van 1994. Het is een onderwerp dat iedereen aanspreekt. Geen wonder, want kind van je ouders blijf je, ook wanneer je al lang volwassen en zelfstandig bent. Zelfs als je ouders dood zijn. De band is vaak onzichtbaar en onbewust, maar onverbrekelijk. Hoe ga je om met de positieve en negatieve dingen die je hebt meegekregen? Waarvan wil je je bevrijden en wat geef je zelf weer door aan je kinderen? En hoe ga je om met je ouders als ze oud zijn; als de rollen worden omgedraaid? In dit nummer alles over de ruzies, de eisen, de ergernis, maar ook over de vreugde, de inspiratie en de verbondenheid.

Zo bestelt u:
Maak *f* 15,- (inclusief portokosten) over op giro 58 van het Humanistisch Verbond in Amsterdam onder vermelding van 9705hum. Let s.v.p. op het juiste adres op uw overschrijving!
Wilt u graag informatie over andere themanummers, bel dan het redactiesecretariaat: 020 - 5219030.